Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

Folkminnen

uppteckade av

Jan Eriksson

teol. och fil. kand.

Inledning.

Föreliggande folkminnen härröra sig från Rumskulla socken Kalmar län jämte något från en del närliggande trakter.

Rumskulla socken är belägen i nordvästra hörnet av Kalmar län invid östgöta gränsen i Ydretrakten. Arealen är 16359 hektar. Folkmängden är omkring 1500.

Här finnas stora skogar med byar här och var utan något samhälle av något slag. Huvudnäringar äro skogsbruk med jordbruk.

Vid insamlingen av dessa folkminnen hava äldre män och kvinnor i sextio årsåldern och därutöver, vilka sedan födelsen varit bosatta i trakten rådfrågats. Dock har något av det insamlade erhållits på annat tillförlitligt sätt t.ex. genom personer, som på ett eller annat sätt bott på trakten någon tid och därunder hört andra berätta om seder och bruk förr. Detta har så skriftligen eller muntligenkommit uppteckna tillhanda.

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

Uppteckningen har ej kunnat ske i önskvärd ordning på grund av att uppteckningenskett i samma mån som insamlingsmaterialet kommit uppteckaren tillhanda.

sid 4

De uppteckade folkminnena.

Brånhult, Målen och Halsjöbo äro tre byar liggande strax intill varandra i Södra Vi socken, Kalmar län. Dessa byars ägor gränsa intill Rumskulla med Stångån som gränslinje delvis. Sagesmän ha varit särskilt hemmansägaren Johan Erik Karlsson, född i Brånhult 1845 och även sen boende där. Han äger en gård i Halsjöbo, vilken han någon tid själv brukat. Sin mesta tid har han dock tillbringat på den numera försålda fädernegården i Brånhult

Vidare Anders Vilhelmsson född år 1854 i Vimmerby landsförsamling men sedan många år boende i en stuga ungefär mitt emellanHalsjöbo och Brånhult. Atskilligt har han hört berättas av numera avlidna i Målen, Halsjöbo och Brånhult, vilket bekräftats genom hörsägen från annat håll. Byarna ha haft gemen samma seder och bruk, varför vad som berättas oftast gäller dem alla från en tid av omkring 50 eller 60 år sedan.

Den säd som mest förekom var råg, som såddes på hösten. Om det var av årets skörd började i regel såningen den 25 aug. annars den 18 aug. av vårsäd var korn allmännast. Havren var mera sällsynt. Vid vårsådden rättade man sig efter den s.k. veckoräkningen.

sid 6

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

Vete förekom ej alls i motsats till nu, då veteodlingen är allmän. Det började sås från slutet av 1800-talet. Havren såddes i åttonde veckan (Veckoräkningen gick baklänges och började med 13 veckan från Vilhelmsdagen.) eller när det var tidig vår i nionde. Kornet skulle sås i sjätte veckan. Potatis sattes i sjunde veckan. Allt detta grundade sig på gammal erfaranhet. sid 7

Höskörden började 14 dagar efter midsommar (i regel) Därunder ville man vara ljust och snyggt klädd i motsats till vad fallet under vårarbetet med jorden, som ej tillät detta. Skördearbetet gjorde man vanligtvis var familj för sig utan vid vissa tillfällen för att arbetet skulle medhinnas, då hjälp av gra grannarna anlitades. Några bestända dagar för sädesskördens början fanns ej. Potatisen borde vara upptagen till "Mikaeli". Ett ordspråk var: När Erik ger ax, ger Olof kaka.

Vid utkörandet av gödselstacken var vanligt, att byns karlar med sina dragare gemensamt hjälptes åt hos var och en bonde. Därvid vankades "kalas" med brännvin. Aven hölls efter skördens slut skördefaster med mat och dryck i rikt mått. Efter skördens slut på hösten tog tröskning vid, som i allmänhet var slut före jul. Man tröskade med slagor och började redan 2 á 3 på natten. Vid solnedgång var dagsarbetet slut vid detta arbete.

Man trodde att husdjuren kunde skämmas och göras skada genom elaka människors inverkan. En dag för omkring 50 år sedan sid 9

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

kom till sagesmannens gård (Johan Erik Karlsson, Brånhult) en man med en hustru farande efter en gul häst. De uppgåvo sig vara från Haparanda men sade ingenting om sin börd för övrigt. De föreföllo vara ordentliga och allvarliga. Hustrun framhöll, att det ej stod rätt till i ladugården, emedan hon sett en eldstrimma över den, när hon kommit. Vidare sade hon till gårdfolket, att om de ville, skulle hon nästa dag visa vari felet bestod. Då man var mån om sådan kunskap, tillsade hon, att man skulle gräva på ett visst angivet ställe under en "båsbalk". På ungefär 1 alms djup hittades något, som liknade en korv, vars "skinn" utgjordes av tyg hopfäst i ytterändarna med "korvstickor". Korvens längd var vid pass 1½ kvarter, dess tjocklek ungefär som en grövre arm. Om innehållet däri lämnades man i okunnighet, enär "korven ej fick öppnas utan skulle förbrännas utan att man såg på förbränningen, allt i enlighet med den vägfarande kvinnans anvisning. Askan skulle sedan uppsamlas och nedgrävas på ett ställe som ej var åtkomligt för djur för att ej skada dem. Inget gräs skulle växa på den platsen. Enligt sagesmannen skedde så i 10 år, varefter ett dike drogs fram just över den platsen. Den främande kvinnan utpekade också, vem som nedgrävt föremålet ifråga i ladugården. En kvinna hade lagat till det och en man burit dit det.

Även hos andra i byarna har man hittat nedgrävda föremål.

sid 10

sid 12

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

i ladugårdarna så t.ex. en flaska med ett visst innehåll.

Alla sådana tilltag skedde i avsikt att skada djuren på ett eller annat sätt varigenom de förlorade all trivsel. Denna överfördes istället till den persons ladugård som "skämt", såvida man ej av ren hämdkänsla företog experimentet.

sid 13

Vissa personer hade förmåga att genom "hokus pokus" på avstånd mjölka andras kor. Ibland använde man sig härvid av s,k, bjärar ett slags trollväsen, vilka stundom liknade harar.

Enligt sagesmännen kunde trollkunniga själv göra sig ett dylikt djur av trasor, vilket genom trolleri hade makt att utföra vissa saker. Efter den ovan berättade tilldragelsen om korven befanns i sagesmannens ladugård över en ho vari hönsen fingo sin mat, en tillverkad bjära denna gång av ett halvt piskskaft, som i ena hade 2 stickor stuckna i kors mot varandra genom piskskaftet, så att detta stod på golvet med 2 av dessa "stickändar" och 2 stodo upp på andra sidan liksom horn eller öron. I vanligt fall skulle den sålunda gjorda bjären ej varit synlig i ladugården men på grund av den "rensning", som förut omtalade kvinnan gjort var bjären maktlös och kunde ej här vara osynlig -- allt enl. gängse tron då för tiden.--.

Stundom kunde man påträffa bjärar ute och de kunde skjutas men ej med hagel utan med något av stål t.ex. med pilar. Det

sid 16

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

berättas, att bjärarna på aftonen kommo hem och "spydde" mjölk-
faten fulla hos dem, i vars tjänst bjärarna stod.

Som Skydd mot bjärar och annan trolldom satte man stundom sid 16
en kniv i tröskeln till ladugården. Stål ansågs nämligen som ett
skyddsmedel. Även gjorde man ett kors av tjära på insidan av la-
dugårdsdörren som skyddsmedel. En tro var att husdjuren -särs-
kilt fåren kunde bliva trollskjutna. Huru skottet trängt in ge-
nom huden kunde ej förmärkas, huru man hittade "trollkulor"- sam-
mansatta av ett slags små hår i djurkroppen vid slakt. Särskilt
i levern förekom sådana.

Dessa "trollkulor fick ej läggas fritt ute t.ex. på marken
eller på "slakttadlan", enär kulorna då - även vid lungt väder
omedelbart "reste" sin väg i luften. De skulle sorgfälligt för-
varas i askar och kunde sedan nyttjas som läkemedel på djur,
särskilt, när dessa blivit trollskjutna. Ett annat medel för
trollskjutna djur var, att man sköt ett vanligt skott från huvu-
det utefter kroppen.

Andras kor kunde även skadas på så sätt, att någon troll-
kunnig gubbe eller käring i soluppgången gick ut, skärtorsdag,
och ropade under vissa signerier: "Så långt min röst hörs, får
jag mjölka," d.v.s. grannarnas mjölk kom ej dem tillgodo utan
den som "förtrollat korna."

Makten till dylik och annan trolldom härledde man vanligen sid 18

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

från djävulen. Genom läsning av s.k. svartkonstböcker, vilka ansågs stamma från djävulen.

Vad genom en trollkunnig åstadskommits kunde ibland av en annan trollkunnig upphävas. Den senare brukade då vanligtvis tillfoga den förre någon "skada"eller något "märke"såsom vedergällning för det onda han gjort.Så t.ex. gav "Haparandakvinnan" gärningsmannen ett märke, som bestod i en gul fläck på halsen hos gärningsmannen. Utan något i vedergällning fick ej saken gärna avlöpa. sid 18

Vissa sjukdomar hos djur och människor kunde botas av s.k. kloka gubbar och gummor. Så berättas om en vid sin död för 5 år sedan sjuttiofem årig gumma, som kunde läsa bort "mora" (ett slags magsjukdom hos äldre kvinnor) och om en 1916 död gammal man som kunde bota djur och folk.

"Alvera" kunde man få ute i skog och mark ocg åstadskoms genom mystiska naturväsen med samma namn. Botemedel var bl. a. att man blåste med "nässelpipor" eller med en "smedje bälg" på den sjukes kropp. Även kunde man bestryka honom med vådeldskol. "Skervera" var av många olika slag. Särskilt framhålles gravskervan och horskervan. Den förra kunde fås på så sätt hos barnet genom att en kvinna medan hon var havande med det gick över en grav./"Horskervan" erhöll ett barn, om, när barnet var avklätt, en "hora" kom in i rummet, där barnet var. Bota skervan stod en- sid 21

ACC. N:R M. 1797

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

dast i vissa "klokas" nakt. Annu i dag är detta tron angående denna barnsjukdom.

De små barnen kunde bli utsatta för många andra faror särskilt före "krestningen" genom onda makters inverkan, särskilt genom trollens. Dessa hade nämligen - enl. tron - för vana att bortbyta egna barn med människobarn. För många år sedan skulle ett sådant bortbyte ägt rum i torpstället Dalabo under Brånhult, medan modern var ute och hämtade vatten. I stället för det egna barnet hade en rödhårig fuling erhållits med stort runt huvud och f.ö. vanskapad. Han kunde ej lära sig att tala, utan runkade blott på huvudet, i det han gav ifrån sig outtydbara ord. Han dog i 20 - års åldern.

Om medel att förhindra "bortbytningen" förtäljes ej här, men sedan den ägt rum, kunde man stundom, enl. sägnen, tvinga trollen att återlämna det rövade barnet och taga sitt eget tillbaka genom att skrämma dem. Det gick så till, att man hotade kasta trollungen i elden. Trollen tänktes ha sitt hemvist i ett berg, som kallas ännu "Trollegata" vid landsvägen till Eksjö, där den går mellan Halsjöbo och Brånhults ägor.

Barnen kunde i moderlivet bekomma vissa lyten och sjukdomar genom att modern på ett eller annat sätt blev skrämd. En havande kvinna fick ej äta hönskött, ty det skulle inverka skadligt på barnet. Hon måste avstå från all nyfikenhet, enär detta

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

kunde leda till, att hon blev skrämd. Om särskilda fall har ej här berättats.

Vid frieri gick det i allmänhet till så, att var och en man, som ville gifta sig av fritt val utsåg den han önskade. Själva giftermålsanbudet gjordes dock ej av honom själv utan vanligtvis av den s.k. bönemannen, som framställde ärendet till fästmön och hennes föräldrar. sid 23

Dock förekom också, att bönemannen "ställde ihop" par, utan att kontrahenterna dessförinnan lärt känna varandra. Sägnen förmäler också, att s.k. provliggning förekom i trakten d.v.s. bönemannen låg en natt med bruden innan giftermålet blev för att utforska om hon var lämplig till äktenskap,(?)

Bönemannens lön för alla hans besvär var vanligtvis ett par ullstrumpor jämte mat, brännvin o.d. För ett par tre år sedan dog en i trakten vandrande "böneman", som förr ordnat ihop många par även någon gång på senare tid. Han hette Wårmer bördig från Svinhults socken enl, vad som är bekant.

Man skulle alltid,- liksom ännu är bruk - ta ut lysning vid "nytändning". Vid lysningen "bröt man av" det ena benet - ett symboliskt uttryck för. att man ej längre kunde gå ensam utan behövde stöd genom livet. Det heter i en vers såhär: "Det hördes ett dunder i vår Nord, när du slog ned från predikstolen och bröt det ena benet av." sid 25

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

Lördagskvällen efter första lysningsdagen förekom s,k. "kryckegänge", då en björk helst med form av en krycka drogs till den blivande brudens hem. Detta skulle medföra tur. De som drogs björk blevo inbjudna på "kalas" i brudens föräldrahem. Dans och lekar förekom då. Stundom gavs lysningspresenter, vilket numera är bortlagt. Seden att dra björk kan ännu förekomma någon gång, men blir alltmera sällsynt. I alla händelser förekommer ej någon inbjudning numera. sid 25

Till bröllop bjöds bland bönderna fjorton dar eller minst åtta dagar i förväg. Vanligtvis förrättades vigseln i brudens hem, vid vars dörr var klätt med granar och äreportar liksom också vid ingången till gårdsplanen. Granar voro dessutom parvis uppsatta här och var på vägen ett stycke utanför bröllopsgården. Brud och brudgum voro klädda i svart och brukade vit slöja jämte myrten och guldkrona. Även de övriga borde vara svartklädda. Två brudtärnor, vilka voro äldre flickor förekommo.(?) De hade brösten obetäckta. Bröllopet varade tre dagar. Första dagen var såväl präst som klockare närvarande. Man satt till bords, närmast brudparet prästen och klockaren sedan de närmaste anförvanterna. De övriga voro ordnade efter ålder. Barn voro ej med.

Rikligt med mat och dryck särskilt brännvin fanns nu liksom vid begravning och vid andra gästabud.

Angående maträtterna voro dessa ej mycket olika dem som nu sid 28

ACC. N:R M. 1797

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

för tiden förekomma vid bjudningar på landet.

Bröllopsdagarna sköt ungdomen till brudparets ära med pis- sid 28
tol. Man lekte och dansade flitigt. Bröllopspresenter voro ej brukliga.

Vid gästabud hos fattigare folk eller när de fattiga fingo gå på efterkalas hos de rika fick en var tillagat åt sig mat på en tallrik och man satt ej gemensamt till bords.

Solsken bröllopsdagen betydde lyckaoch glädje. Regn betydde sorg, hagel och snö rikedom. Annu kan man få höra talas på det sättet.

Vid begravning gick det fästligt till liksom vid bröllop. Man klädde genom att lägga granrisgrenar på ömse sidor längs vägkanterna ett långt stycke. Granarnas topp skulle vara vända åt det håll liket skulle köras. Mellan dessa "granrisränder" ströddes ibland enris. Små upphöjningar liknande gravar gjordes utanför förstugubron.

Liksom ännu ställdes kistan före färden till kyrkan på ett par "bockar" utanför hemmets dörr under det "utsjungningen"(Vid dylik akt sjöngs en sång eller psalm, varefter vanligen lästes "fadervår" och "välsignelsen" följde jämte sång eller psalm.) ägde rum. Närkistan lyftes från bockarna skulle man ge dem en liten spark så att de föllo omkull. sid 30

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Allmänt troddes att de döda kunde gå igen särskilt begravningsdagen och natten efter. En egendomlig tes var, att de dödas andar särskilt höllo till vid eller i sina gravar, åtminstone ibland. Men därjämte trodde man också, att de voro i sin bestämmelseort på andra sidan graven. sid 30

Talrika äro historierna om "gengångare". Man kunde se de döda deltaga i sin egen begravning och närvara vid begravningskalaset. Om någon i livstiden sagt sig vilja vara med på sin egen begravning, så ansåg man att ett sådant löfte måste uppfyllas. Särskilt sådana döda "visade" sig, som ville uppenbara något, som de ansågos vilja "yppa". Så berättas om en man från Slitshult, S.Vi socken, vilken blivit mördad och sedan uppenbarade sig för sin arrendator, när denne var ute och körde.

Aven förtäljes, att prästen fick besöka graven, "innan den döde fick ro." Detta skulle ha skett under 1800-talets mellersta del.

De döda voro enl. tron stundom ute på färd i osynlig måtto. Kom så en levande mot dem, blev han gastkramad, som visade sig bl. a. i plötsligt illamående. Man kunde prova om en gastkramning ägt rum. Det gick så till: En ullsax lades i en handduk på dess mitt. Duken viktes sedan dubbel, så att saxen kommer mitt inuti den. Därefter rullas den dubbelvikta duken med saxen ihop. Det hela fattas med båda händerna och föres framifrån kring krop- sid 33

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

pen tre gånger med båda händerna - dock med nödvändig "skiftning"av händerna, medan det hela hålles stilla. Blott när båda händerna gripa om, sker själva förflyttningen. När sedan "upprullningen" ägt rum skall, om gastkramning skett, saxen ligga icke som förut mellan den dubbelvikta duken, utan på dess yttre sida. sid 33

En sägen har berättats av J.E.Karlsson Brånhult med följande innehåll: En präst i Södra Vi för många år sedan kunde säga, om de döda befunno sig i himmelen eller helvetet. En man ville pröva prästen och låtsade sig vara död - efter överenskommelse med dödgrävarna -- och lade sig i en likkista och lät sig så på söndagsmorgonen begravas levande av prästen. När denne från predikstolen uppläste "personalian" hördes liksom ett kanonskott från graven. I samma stund sade prästen: "Nu far han åt helvetet." Mannen hade kvävts i kistan.

De döda kunde hänga sig med på lassen, när någon var ute och åkte. Härvid blevo dessa mycket tunga, så att hästarna ibland ej kunde draga vidare. För att befria sig från "följet" skulle man hastigt se genom det mellanrum, som uppkom genom att man lyfte på den rem, som var fäst i betslet och gick utmed hästens huvud. Då fick man se det, som orsakade tyngden. Men gick det ej hastigt för sig kunde man få ett slag i huvudet av spöket.

En präst, som ville "binda" en orolig död vid graven, skul- sid 35

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. NR M. 1797

le bl. a. läsa "Fader vår" baklänges vid graven kl. 12 på natten.

En sorts gengångare trodde man, var de s.k. "skälvrängarna" d.v.s. döda personer, som i livstiden rubbat på de rågångssten, som utmärkte gränsen mellan olika ägares ägor. De fingo efter döden ej ro utan fingo ropa: Här är rätt, här är orätt oförtövat. Man berättar om en skälvrängare, som varit synlig likt ett ljus, vilket flyttat sig från ett avstånd till ett annat i en skog söder om Målen och Brånhult. sid 36

Sägnen förmäler, att de döda skulle ha resesup, en brännvinsflaska i kistan. Stundom ditlades (enl. sägen) pängar.

De dödas ben och vigd jord användes som läkemedel i vissa fall t.ex. mot gravskervan.

Utom på spöken och troll trodde man också, att det fanns tomtar ocg rå samt stundom också näckar och strömkarlar, som enl. uppgifter och sägner av numera avlidna personer visade sig. Näcken hade hästgestalt.

Rået var i allmänhet ett gott väsen, som ofta uppträdde som påminnare och vaktare. Föreställningen om rå finnes ännuhos en och annan, som tror sig ha hört det. Johan Erik Karlsson har själv hört ett par(nu döda) personer berätta, huru de sett tomtar. Strömkarlar med stor musikalisk färdighet, vilken de kunde lära bort till människor jämte näckar förskriva sig till sägnen. sid 38

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

Vissa dagar på året höll man för bemärkelsedagar ofta i enlighet med "Sibylle spådom" (bondepraktikan). Särskilt rörde det sig härvid om årsväxten och dess beskaffenhet, varom man kunde sluta med anledning av vädret på vissa dagar. (Se f.övr. om bemärkelsedagar i slutet på denna bok.) sid 38

Av årets högtider voro julen, påsken och midsommar de förnämsta i folkminneshänseenden. Julen betraktades som den största högtiden liksom ännu med stora förberedelser. Rengöring, bakning, brygd o.s.v. gjordes nu grundligen och mera än annars. Julgranar brukade användas av somliga dock utan andra prydnader än ljus, som voro stöpta av talg hemma. Ibland kunde man dock ha s.k. vaxstaplar. Allmänt for man till ottan julmorgonen, som började vid 4: tiden. Klockan tolv hade de döda sin otta enligt somligas tro. En och annan trodde att de döda lämnat efter sig märken i bänkarna i form av sand, som sorgfälligt måste bortborstas innan man satte sig (Ty annars kunde man "gendka det" efterlämnade få sjukdomar.) Julhögtiden, som tog sin egentliga början julaftonen, slutade med "tjugondedag Knut". Tjugondedag Knut måste jul ut" är ett talesätt ännu i dag.

Vad angår påskhögtiden så trodde somliga att häxor då föres till Blåkulla. Sägnen förtäljer, att man sköt efter sådana häxor som voro på färd emedan de misstänktes att på avstånd mjölka andras kor. Långfredagsmorgon skulle barnen ha pisk med ris. Varför sid 41

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

förtäljer ej sagesmannen.(Från Vimmerby socken förtöljes att där fick ej pängar utgivas under dymmelveckan ty dessa kunde användas till häxeri.

sid 41

Vid midsommar kläddes stång - däremot ej 1 maj. Den var fäst vid en vägg bredvid en öppen plats. Ofta nöjde man sig med att vira stången med grönt. Sedan spelades och dansades långt in på natten.

På midsommarafton var seden för en och annan att "gå tyst' D.v.s. efter solens nedgång gick man ensam eller i sällskap med någon annan utan att säga något till en korsväg. Där fick man klockan tolv på natten se det märkvärdigaste av kommande årets händelser såsom dödsfall, födelser, eldsvåda o.d.

Som offerkälla utpekas en källa belägen vid Bäckefall vid vägen mellan Halsjöbo och Mjöhult. Sagesmannen vet dock ej vidare om saken än detta.

Slutligen vad angår denna ort berättas angående hästflängare. Det var ett vanryktat yrke, som ingen hederlig man kunde vara. Sagesmannen berättar om en hästflängare utan stadigt hemvist, som vandrade omkring i Pe,asne, Vimmerby och delvis Södra Vi socken. Man kallade honom Samuel Parkel- det sista öknamn. Han verkställde slaktning och flängning av hästar för 25 öre. Själv förtärde han hästkött, vilket då för tiden betraktades som avskyvärt. Mången gång ville han koka medhaft hästkött i stugor-

sid 43

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

na men blev oftast avvisad. Han dog för ungefär 50 år sedan. Sedan 30 år tillbaka har ej hästkött betraktats med avsky.

Hamra är en by några kilometer söder om Vimmerby stad. Soldaten för denna by, Alm, död för omkring 50 år sedan, var enl.uppgift från trovärdigt håll en kvacksalvare, som vid sin läkekonst använde sig av dödben.

I Mossebo - strax intill Pelarne kyrka var ett torp -Dal- under samma gård. Där levde för femton år sedan en man benämnd Alfred i Dal, vilken var mycket anlitad för att bota "rödsjukan" hos fäkreatur. Han gav dessa brännvin och gjorde vissa tecken över "korsländerna."

I Fladhult - numera egna hem i Södra Vi socken strax invid sockengränsen mellan Södra Vi och Rumskulla vid Eksjövägen bodde förr "Per Gris" - död för många år sedan; botade husdjur, som fått "nageln" i ögat genom att skära i träd. Orsaken till att sådana sjukdomar uppkom ansågs vara bl. a. om man klippte av sina egna naglar på söndagen.

En vitt utbredd tro (Rumskulla, Södra Vi, Vimmerby m.fl. socknar) var, att den häst blev skämd, som en person körde om under färden. Likaså var den tanken vitt utbredd om "att sätta tandvärk i träd." Det gick så till, att man med en spetsig pinne tog blod från den onda tandens område och sedan satte stickan med blodet i ett träd, varvid tandvärken stannade. Men kom en

sid 43

sid 46

ACC. N:R M. 1797

Dubblett

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

annan person och fick tag i stickan överfördes värken på denne.

I Djurstorp, en halv mil från Vimmerby stad tjänade för omkring 40 år sedan en piga, som blev i grosses med en viss Kindberg. Denne nekade till faderskapet, varför födslovånderna sattes på honom av en numera obekant person. sid 46

För flera årtionden tillbaka hade dåvarande ägaren av Ålhults gods i Södra Vi socken en kusk, vilken säges haft förmåga att på avstånd stanna hästar med vilka man var ute och körde. En gång var kusken ute och skjutsade sin husbonde. När man skulle fara hem råkade det bli misssämja dem emellan., varför husbonden själv körde hästarna och for så ifrån kusken. Emellertid hade ej husbonden kommit långt, då hästarna tvärstannade och det var omöjligt att få dem att gå vidare framåt. Husbonden fick nu bedja kusken om hjälp, vars förmåga den förre kände och allt gick lyckligt hem.

General Pechlin rådde på sin tid om samma egendom. Han var enligt sägen känd för sin godmodighet, när man gjort honom till viljes men på samma gång för sin excentricitet. Så t.ex. brukade han midsommardagen åka släde till Södra Vi kyrka.

Jag övergår nu till att återgiva minnen, speciellt från Rumskulla socken, och först från nejden av Rumskulla kyrka. Sagesmän äro först ? som är 82 år gammal född där samt också boende där hela sitt liv. Sedan hans dotter, som numera är bosatt sid 47

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

i Södra Vi socken men av sin numera avlidna moder hört åtskilligt.

Jag begynner med tro och sed vid avseende på havande kvinnor och nyfödda barn. sid 47

För att få lätta barnsängar borde man flitigt arbeta under grossestidem. Ej fick den havande under samma tid äta av djur som blivit skjutna eller rivna. Det skulle medföra sår på barnets kropp vilka voro svåra att bota. Endast om man kunde giva barnet något av sådant slags kött skulle det bliva återställt. Här liksom på förut omtalade trakt var det skadligt för barnet, om modern medan hon var havande med det blev skrämd av något. Så t.ex. blev en sådan kvinna skrämd av en orm, en råtta eller dylikt skulle de skrämda hastigt ta ett tag i "slutstycket", varest det av rädslan uppkomna födelsemärket placerades. I annat fall kunde det kommit på en plats på kroppen(t.ex. i ansiktet) där det missprytt. Om modern blev skrämd vid slakt kunde barnet bliva "skrikigt". Det kunde botas om barnet medan det var odöpt fick något litet blod av nyslaktat djur.

De havande skall nogsamt akta sig för att "ta" något från en annan person denne ovetande t.ex. frukt eller dylikt(från någon annans trädgård) ty barnet blir då "tjuvaktigt". Vidare skulle ej en havande kvinna gå över gravar eller se på döda, ty barnet finge då gravskervan. sid 49

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Vid barnafödsel borde man stickai efterbörden med en nål under det man tre gånger sade: "Jag sticker dig, emedan du stungit mig." Det skulle hjälpa mot värk i magen.

sid 50

Det nyfödda barnet borde givas något av efterbörden som medel mot medfödda sjukdomar och sjukdomsanlagty "där det (barnet) tagit sot, skall det också taga bot," heter det i ordstävet. Barnets navelsträng skulle i faderns närvaro brännas av. Vid missfall brukade fostret läggas i vigd jord om det var"halvgånget" i annat fall kunde man lägga det på annat lämpligt ställe.

Avled havande kvinna skulle i likkistan läggas också "utstyrsel" till ett nyfött barn, ty man trodde att barn-förlossningen skulle ske i sinom tid även efter döden.

Innan dopet måste man iakttaga vissa försiktighetsmått till skydd mot onda makter särskilt mot trollen. Så skulle man i barnets badvatten lägga stål, liksom under huvudkudden. Man fick ej slå ut badvattnet under bar himmel utan det skulle slås genom ett hål i golvet. Barnets första linne förbrändes och något av askan gavs åt barnet som medel mot onda makter, lyten och sjukdomar, som redan funnos eller eventuellt kunde uppträda. Till samma ändamål lades också av askan i badvattnet.

Såsom förut nämts var det farligt när en havande kvinna blev skrämd, ty det hade inverkan på fostret. Vi ha redan fram-

sid 52

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

hållit medel mot sådant. I allmänhet gäller (liksom i visa trakter) att barnet skulle få något i sig av det djurslag eller det föremål, som orsakat skrämseln för att - om skrämseln inverkat menligt på fostret - återställning skulle kunna ske. Så hade kvinnan skrämts av en"vådeld", skulle man giva barnet "vådeldskol" i mjölk.

sid 52

Sura djurhudar fick den havande ej se ty barnet blev då spetälskt(Spetälskt blev också barnet när modern innan barnet var fött åt skjutet eller rivet villebråd. Barnet kunde få fallandesjukdom genom att modern, medan hon var havande med det så fallandesjuka eller var med vid slakt.

Så länge barnet var odöpt skulle elden i rummet brinna dygnet om, ty den avskräckte trollen från att byta bort barnet. Sagesmannen berättar om en "bortbyting" i Högsjögle i Ingatorps socken utan att närmare veta om saken.

Kom en främmande kvinna in, där det odöpta barnet var, kunde det få utslag kring nedre delen av kroppen, såvida kvinnan utan att omtala förhållandet hade menstruation. Så kunde också bli fallet om någon av faddrarna vid dopet ovetandes hade menstruation. Botemedlet var att man gav barnet litet att dricka av det som var urtvättat från en sådan kvinnas linne.

Medel mot drägling hos barn var, att man helst första gång-

sid 54

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

en det iakttogs med en sax avklippte "drägelsträngen." Fick barnet utslag och bölder - liksom också äldre- skulle man ta något av varet från bölden på en brödbit och sätta den i en enbuske, vilket skulle vara ett bra botemedel. Ett sjukt barn borde bestrykas med dopvattnet såsom medel för hälsan.

sid 54

Ett barn, som skrek under dopakten, skulle bli god sångare. Digivningen fortsatte 1 och 3 år. Sedan det en gång gått därhän att barnet blivit avvant, skulle det ej på nytt få dia. Det blev i så fall "tvedäggling", något som förde stot otur med sig. Under de första uppväxtåren till en fem á sex år voro gossar och flickor i allmänhet lika klädda med kolt. Därefter vidtog "byxåldern" för pojkarna. Långbyxor voro brukliga. Under uppväxtåren fingo barnen så mycket som möjligt reda sig själva och "tukten" var i allmänhet ganska sträng. Sedan man "läst fram sig" var man "stor" med en "stors" rättigheter och plikter.

Sedan ett barn var fött skedde kyrktagningen av modern i kyrkan även om det varit missfall, ty modern blev då starkare. Innan kyrktagningen betraktades modern i viss mån som"oren". var-hon helst borde hålla sig hemma. Gick man ut borde man emellertid bära med sig stål eller en bryna till skydd mot onda makter så även vid färden till kyrktagningen.

Enligt sägner hade trollen makt också med äldre barn och fullvuxna. Man kunde t.ex. på annars känd trakt gå vilse utan att

sid 55 a.

Avskrift.

ACC. N:R M. 1797, sid. 55, b.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Valborgsmässoaftonen brändes s.k. majeldar.

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

hitta hem. Medel häremot var att vränga(vända) kavajen eller tröjan(enligt en dels uppgift skulle man vända västen ut och in) så att fodret komutåt och så ta på sej plagget.

sid 55 a

Folk och boskap kunde bli bergtagna. Av folk var det särskilt s.k.hene (kommer antagligen av hedning) d.v.s. okonfirmerat barn, som blevo bergtagna. En flicka i Vintzelholm en halv mil från Rumskulla kyrka blev enligt sägen bergtagen ett par tre dagar. Sedan man ringt i kyrkklockorna fann man henne dock i skogen ej lånt från det berg, där hon troddes varit. Flickan talade om att hon varit hemma hos en främmande "moster" och fått "honungssmörgås" av henne. Flickan hade fått åka med "mostern" på en stock över en göl i trakten.

Midsommarafton firades med stångresning. Stången var försedd med bågar och klädd med grönt och äggskal, i toppen var en flagga samt en "hare". Även majstång förekom någon gång i motsats till nu. Valborgsmässoafton brändes s.k. majeldar. Då och vid midsommarstången dansades och spelades muntert och sköts. Aven brukade man vid midsommar besöka vissa s.k. hälsokällor (med järnhaltigt vatten), där man sköt och dansade. Särskilt betydelsefull var offerkällan vid Andersbo i Rumskulla, vilken besöktes på midsommarafton eller vid midsommar. Man skulle dit och "dricka sig hälsa" För att få hälsa och tur lades också pängar i källan. Ingen fick upptaga dessa, ty det medförde utur.

sid 56

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Seden att"gå tyst" förekom också här vid midsommar. Enligt sägen skulle man midsommarafton gå ut i solnedgången, ta ett glas med vatten från källan samt slå inäggvita däri och låta det stå över natten i rummet man sov i . När man så vaknade om morgonen fick man i glaset se sin blivande fästman eller fästmö. Förutsättning var att man ingenting sagt från solnedgången till åsynen av den älskade. sid 56

Sägnen förmäler att man gav kärleksmedel i äpplen och brännvin. Vad angår seder vid lysning så hänvisas till förut omtalade. Under "fästfolkstiden"borde man ej skänka varandra mycket enär det ej förde tur med sig. Böneman förekom också här. Hans lön var ett par ullstrumpor liksom på andra ställen. Att man dock kunde gifta sig utan dylik hjälp visar ordstävet: "Böneman åt sig själv har man ingenting att klaga över."

Vad beträffar varsel ansågs det för stor otur att först möta en äldre kvinna, särskilt om hon bar förkläde. Sprang ekorre eller katt över vägen särskilt från vänster bådade detta otur. Möta man åter katten bådade detta tur. Skriker ugglan mycket intill en gård betyder det dödsfall.där. Skatans skrik var varsel om olycka. Satte sig skatan på svinryggen (när svinen voro ute) betydde detta likaledes otur. En gumma plägade säga: Det är ett "åhopp," när skatorna sätter sig på svinen. När göken flyger och gal över boningshusen bådar detta sorg. Skriker en sid 59

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

räv blir det oväder. Om en nyckelpiga sätter sig på handen och man därvid säger: "Flyg, flyg i morgon blir det solsken och vackert väder" och djuret därvid flyger bådar detta fint väder för kommande dag.

sid 59

Tron på bjärar går här igen på sammasätt, som förut är omtalat. Bjärsmör kallade man ett slags lös svamp, som förekommer på en del stubbar. Det kunde användas som trollmedel för vissa ändamål, t.ex. för att skämma andras kor. Ingen kunde skämma korna i ladugården, om krut lades i ett par hål i ladugårdsröskeln.

Skärtorsdag voro de trollkunniga tidigt uppe i soluppgången och skreko:"Skit och lort i din bytta (mjölkbytta), mjölk och smör i min bytta", kom min ko lilla!"

Huru folk trott (och delvis ännu tror) på s.k. kloka gubbar och gummor, visar följande: För flera år sedan bodde en mansperson ej lånt från Rumskulla kyrka. Han hade den dåliga vanan att i bland taga mindre penningesummor från sin far denne ovetandes. En gång tog mannen ifråga enligt uppgift hans kusin och efterlevande äro bekanta för trakten en mindre penningsumma. När misstankarna föllo på honom, sökte han vältra skulden på någon annan i grannskapet. För att ytterligare avvärja misstankarna reste han till en klok gumma i staden Oskarshamn, och lät folket som bodde i trakten få veta om sin oskarshamnsresa, vilken han -

sid 60 a

ACC. N:R M. 1797

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

enl, egen uppgift företog i avsikt att utröna tjuven. Så kom han till O. och fick där hos den "kloka" enligt vad som förmäles, se sig själv som tjuven. Gumman tillsade honom att bege sig hem innan solnedgång, i annat fall skulle det gå honom olyckligt. Emellertid försummade han sin tid och kom hem först efter solnedgång. sid 60 a

Det förtäljes vidare, att motgångar och olyckor nu träffade honom och hans familj bl. a. blev hans hustru sängliggande för många år och han själv dog efter någon tid.

Så förmäler historien, vars sanningsvärde i sin helhet undertecknad ej kunnat kontrollera utan att vissa moment äro obestridliga.

Om samma kloka gumma berättas, att hon ej tog något betalt för vad hon uppenbarade utom det, att man,- om man så önskade - kunde skänka en slant till psalm böcker, vilka hon - enl. vad dom säger - hade bruk av vid sin "klokskap". Det förtäljes vidare att bemälda kloka gumma erhöll sin kunskap från självspillingar, vars gravar hon besökte kl. 12 på natten.

När man gick förbi kyrkan eller kyrkogården lästes "fader vår."

Vid ringningen i kyrkklockorna på söndagsmorgonen sade man "Jesus Guds son", när man först förnam ljudet. Man trodde att svaga och sjuka särskilt strök med vid lövsprickningen på våren sid 62

ACC. N:R M. 1797

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

och vid lövfällningen på hösten. Historier om att döda gått igen löpa också här. För flera år tillbaka fick en avliden man från Hult i Rumskulla enl, vad som säges ej ro i graven utan spökade i Hult. Prästen blev anlitad att binda honom och infann sig sid 62
därför vid graven vid 12: tiden en natt. Emellertid fanns ej anden i graven, varför prästen begav sig till Hult, varest spöket påträffades och blev då "bundet" av prästen.

Även här troddes på de dödas julotta. Det troddes också att döda släktingar kommo hem julkvällen och gästade. Därför var man mån om att för julnatten sätta fram mat. Enligt sägner, som framhålles på annat håll, sättes maten fram för tomten(hustomtan) som vid julen skola undfägnas.

I Andersbo bodde förr en man benämnd Anders Johan, död omkring 1887. Han var en mycket skicklig "kvacksalvare, och "god som en doktor i att bota." Det säges också, att han fick meddelanden från dödas andar i läkekonst. Dessa besökte honom ibland när han var hemma och stundom visade sig besöket först däri att eldbränder foro ut från spiseln på golvet.

Om drakeldar talas. Dessa skulle utmärka, att någon skatt var dold där elden syntes. Om man passade på, att just "när elden brann" kasta stål i den, skulle man förmå att framleta skatten.

Vid Hackeryd ej långt från Rumskulla är en vårdkast av sid 64

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sten till minne av Adolf Bos från Väntzelholm, vilken för 30 år sedan körde ihjäl sig, där kasten nu är.

Även omtalas en sägen om maran - en sägen som är vida känd i dessa trakter. Det var en gång en rik man som hade flera hästar. Dessa plågades varje natt av stark svettning och man kunde ej förstå anledningen. Därför lät man som hatt hänga liar strax ovanför hästryggarna. När man så om morgonen kom ut i stallet, såg man till sin häpnad, att husbondens fru låg med avhugget huvud. Det var alltså hustrun, som i sömnen ridit på hästarna. Denna händelse sattes sedan i mystiskt samband med marritt, vilket samband ej upptecknaren hört förklaras.

sid 64

Emellertid. Maran hemsöker, enl. sägen, särskilt sådana personer, som sakna hår i axelhålorna.

Ytterligare har mottagits några meddelande rörande vissa seder och bruk i Rumskullatrakten.

De rika brukade slakta stora svin till jul, då de fattige fick nöja sig med att slakta ett får. Tidigare på hösten hade man hos de mera bärgade slaktat ett större fäkreatur. Vid slakt tillreddes palt, paltbröd, grynkorv, hackekorv (av potatis och kött och fläsk) samt kött- och fläskkorv. Till jul skulle kokas så mycket "sovel" så att det räckte över helgen. Bröd såväl "limpor som siktbröd" bakades rikligt, så att man ej behövde baka

sid 66

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

förr ett stycke efter jul. Stundom var det sed att man hade brödet, särskilt limporna nedgrävda i sädesbingarna för att de skulle hålla sig mjuka. Det berättas att somliga haft jullimpor ända till "vårdag" men till vad ändamål vet ej uppteckna ren. sid 66

Dricka bryggdes av självberett malt eller av enbär. Stora julkalas hölls varvid "sittbord" hos de rikare förekom. Rätter voro risgrynsgröt, lutfisk, bruna bönor, ärter och "sovel" i långa banor samt ostkaka och bakverk m.m. Även skördekalas på hösten höllos av samtliga, vilka hade råd. Förplägningen var av enahanda slag, som vid julen om man undantager gröt och lutfisk.

De fattigare blevo bjudna på "efterkalas" och de fingo därvid sig tillmåttat på tallrikar. Även tillmättades på tallrikar i mindre förmögnare hem vid själva "huvudkalaset.

De fattigare hade mången gång knappt med att reda sig. Detta kan man förstå om man betänker, att man stundom fick betala 4 kronor tunnan för rågen, medan man erhöll 25 öre för att man högg en famn björkved.

Bland påskbruk nämnes ej några av vikt, men från dymmelonsdag skulle man ej sälja mjölk beroende på att allt som man gav ifrån sig från dymmelonsdag till påsken var särskilt ägnat att av andra användas som trollmedel särskilt till att göra den ursprunglige innehavaren skada och sig själv till nytta. När mjölk annars köptes av andra eller gavs bort, skulle man innan den sid 68

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

överlämnades för att undvika skämning - hälla en vattendroppe eller lägga ett litet "eldglöd" i mjölken.

Man skulle aldrig bära "kovarm" mjölk ohöljd ute i fria luften, ty därifrån kunde komma något "otyg", som inverkade på mjölken. Därför borde man alltid, när man gick in med mjölkstävan från ladugården hålla den under sitt förkläde. sid 68

Väntzelholm är en ganska stor gård med många underlydande. Den ligger ungefär en halv mil norr om Rumskulla kyrka och hade för en trettio år tillbaka ett numera till Västervik flyttat glasbruk. "Hyttan" där glaset tillverkades är numera bortriven men flera arbetarebostäder stå ännu vilka delvis är bebodda, dels av folk, som hyra där, dels av statare och andra underlydande, som hjälpa till med att sköta det stora jordbruket. Vi hava redan i annat sammanhang hört något därifrån. Vi vilja nu omtala litet ytterligare därifrån samt från byn Kvill ett litet stycke norr om Väntzelholm.

Sagesmän äro: Ankan Lina Hektor under Vg-d, soldaten Munter förr soldat under Önekulla Rumskulla och nu bosatt under Väntzelholm. Lina Hektor är över 86 år och född i V. Soldaten Munter har fyllt 80 år född i Södra vi socken men sedan ungdomen bosatt i Rumskulla. Hans fader deltog i Sveriges krig mot Napoleon under Karl Johans kronprinstid både i Tyskland och i Norge, enär som bekant Danmark var bundsförvant med Napoleon. sid 70

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

I Norge var Munters fader nära att bli skjuten genom en kanonkula, som susade tätt förbi honom. Under vistelsen i Tyskland uppehöll han sig i en liten stad. En kamrat till Munter (— Munters fader hette också så) bjöd honom med till en gumma, som bl.a. även försålde brännvin. Man hade slagit sig ned i ro och tänkte njuta av denna dryck. Men knappt hade man gjort det förr signal om fiendens ankomst(anfall) ljöd. Då satte M. det fyllda glaset för mun, men kamraten, som ännu ej hunnit få serverat det första glaset, tog buteljen.och dräck ur den en försvarlig klunk. Sedan var det att raskt ila på utan att man ens hann att betala. Gumman skrek visserligen efter dem - men försent. Att i tid infinna sig på sin post var viktigare. Den nu levande Munters farfar var också soldat och deltog i Gustav III:s krig samt stupade i slaget vid Svensksund. Både fader och farfader härstammade från Pelarne socken.

sid 70

En tredje, som berättat från denna del av Rumskulla socken är Maja Lisa Jonsdotter 68 år gammal, född i Kvill och bosatt där flera år, men numera bor i annan del av Rumskulla nämligen i Stuga på Rangelstorps ägor ½ mil s.v. om Rumskulla kyrka.

För en 65 á 70 år sedan var länsmannen i distriktet ute och jagade en dag. Bäst som han gick fram i markerna får han syn på en hare, som hoppar fram. Länsmannen lade an och skottet smällde. Men döm om hans förvåning, när han kom fram för att upptaga

sid 72

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

den fallne haren. På platsen låg nu ett "strumpben", i vilket fyra stickor voro satta, vilka skulle föreställa ben. Vår länsman trodde sig ha att göra med "skamtyg", i det han trodde sig ha skjutit en bjära, på vilket man även här trodde. Sådana människor, sid 73
som kunde framställa bjärar, trodde man, ha sin makt av ondo.

Det var nog med om en trollkunnig strök på ryggen av grannens ko eller tog något hår från den för att hon skulle bliva skämd. Så hade en gång skett med en ko tillhörig fadern till en av sagesmännen. Det hade upptäckts att kon var skämd genom att några barn sett experimentet ifråga med kon. Barnen talade sedan om det för kons ägare. En annan trollkunnig kvinna tillkallades. I enlighet med dennas anvisning skulle följande göras (utfördes av henne själv):

Man skulle ta ett strumpeföte (själva fotstycket av en strumpa) och lägga på en plåtpanna. Till detta skulle sedan ytterligare fogas hår från tre olika ställen på kon nämligen från "korsländerna, från platsen mellan hornen och från platsen mellan bogarna. Dessutom skulle på pannan läggas svinhår, tjära och svavel. Alltsamman påtändes och pannan hölls upp i "rökhålet" under det man sade: "Så långt den här röken och lukten går, skall den gå till den som gjort oss det här(d.v.s "skämt kon") och vi skall ha vår mjölk och vår must igen." Därigenom blev enligt tron kon återställd.

Vi ha redan i annat sammanhang hört något om "trollens till- sid 74

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

tag" i Väntzelholm. Vi skola nu få höra något mera.

Trollens högsäte är det s.k. Uveberg på Väntzelholms ägor. Maja-Lisa Jonsdotter var med några kamrater i unga år uppe på Uveberg för att plocka hasselnötter. Medan de befunno sig där visade sig, under det att det "skällde" inne i berget en stor "bock" till stor förskräckelse. Som nu inte bockar brukade förekomma i den trakten tog man det som en uppenbarelse av trollen. Ej långt därefter skulle trollen ha lämnat berget. Under ropet: "Nu far vi till Visingsö, nu far vi till Visingsö."

Den förnämste av trollen i Uveberg var enligt tron Uvebergsgubben. Denne var känd för att vara mycket rik. En arrendator i Målebo i Rumskulla hade sagt sig vilja låna pängar av honom. Uvebergsgubben hade hört talas härom. En tid efteråt befann sig arrendatorn i en hölada ute på en äng och låg och vilade där. Bäst som det var, fick han se Uvebergsgubben stå där med armarna vilande mot den högt belägna nedre kanten av öppningen till ladan. Efter det Uvebergsgubben sett på mannen en stund sade han: Det är ju du som vill låna pängar. Vår man blev emellertid så förskräckt, så att han ej vågade svara. Efter en stund lunkade så Uvebergsgubben bort utan vidare.

För cirka 17 år sedan dog en man i trakten. Denne kallade man Nisse i Såga. Stället, där han bodde, hette nämligen Såga. Hans far var ute och fiskade en gång i närheten av Uveberg. Där-

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

under blev han hungrig och önskade sig sill och bröd att äta. När han så kom att vända sig, fick han till sin häpnad se det önskade ligga i ekan. Den gången hade trollen varit vänliga mot honom enligt vad han trodde. sid 77

Nästa gång han var ute och fiskade, hade han själv med sig sill och bröd till matsäck, vilken låg i ekan. Men när han fick se sig om var det försvunnet. Trollen hade- så trodde han- tagit igen, vad de lånat honom.

På 1860- talet bodde Stina-Karin Edberg under Väntzelholm. Dagen före julafton begav hon sig till Gränshult vid pass en halv mil fågelvägen väster om Väntzelholm. Hon hade med sig strumpor som hon stickat åt någon Gränshultsbo och skulle gå dit just i avsikten att överlämna dessa. När hon gått ett stycke fick hon se en man ett stycke framför sig gående samma väg. Hon påskyndade sin färd för att uppnå honom. Men hur hon skyndade kom hon ej närmare honom. Hon hade när hon först fick se honom haft för avsikt att skickastrumporna med honom, eftersom hon trodde, att han var på väg till G. Emellertid när hon kom fram emot Uveberget vek mannen som hade en påse på ryggen, av in mot berget i ifråga. Det var Uvebergsgubben som var ute och vandrade.

En av sagesmännen omtalar, att en i fjol död gammal kvinnlig Väntzelholmsbo i sina yngre år trott sig se på en annan trakt med berg en gammal kvinna, som förde fram en stor fårskock, som sid 79

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

icke tillhörde någon i trakten. Gumman "hyssjade" på fåren, under det hon slog med förklädet. Även andra hade sett samma gumma, som man trodde var en trollkäring. Det berättade visor hur trollen tänktes ha boskap.

Samma Väntzelholmsbo jämte en svägerska till henne voro en gång ute för att plocka lingon nedanför Uveberg. Men man hittade ej mycket. Då hördes en röst, som sade: " Kom upp på berget; där är så mycket lingon." (Lingon kallas här krösa) Man tyckte, att rösten tillhörde mannen till den förstnämda kvinna. Emellertid gegav man sig upp på berget, men fann till sin förtrytelse ej där några lingon. Inne i berget hörde man det skratta hånfullt.

När vår Väntzelholmsbo kom hem, frågade hon sin make, om det var han som hade ropat. Denne nekade och bedyrade, att han ej gjort det, varför man skrev det hela på trollems konto.

Här liksom annorstädes i dessa orter tillskriver man jättarna märken i berg liknande t.ex. sådana som när någon stiger med bara fötterna i lös jord och lämnar fotstegsmärken efter sig. Man tror att på den tiden, då bergen voro av lösare beskaffenhet de tunga jättarna voro ute och vandrade barfota och här och var lämnade sådana där förblivande märken. På Kvills ägor förekommer bland bergen en stor jättegryta, en dylik vars uppkomst geologerna förklara på naturligt sätt, men som av många gamla

Dubblett
ACC. N:R M. 1797
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

bland folket anses vara ett verk av jättar.

Kvill är delat i Norra och Södra Kvill. Det förra utgör en gård tillhörig kronan - ett f.d. kronoboställe. Det senare är en by. På Norra Kvills ägor befinner sig en numera fridlyst ek, som är bekant för sina väldiga dimmisioner. Dess storlek har ej uppteckn aren varit i tillfälle att närmare fixera. Emellertid är den ihålig, och för någon tid sedan och för någon tid sedan brukade man insätta arbetsvagnar o.d. i eken. Den är numera omhägnad och som sagt fridlyst. Många äro de, som färdas upp till Norra Kvill för att se den märkvärdiga eken. sid 81

Om seder och bruk vid årets fäster hänvisas till vad som förut sagts om andra orter. Endast ett par saker med nytt innehåll har uppteckn aren att meddela. Den ena är redogörelsen för huru man bryggde öl till julen och även annars. En del mältade själva malt. Det gick så till, att korn sattes i "blöt" d.v.s. vatten hälldes på det och fick stå från kvällen över en natt, varefter man tömde på buteljer och flaskor, vilka man tilltäppte. På det viset torde bryggningen ha tillgått icke blott på denna ort utan också annorstädes i socknarna omkring.

Stundom tillredde man som sagt ej maltet själv utan köpte hem det från bryggeriet i Vimmerby.

Som belysningen under den mörka tiden mest utgjordes av talgljus brukade dessa beredas till jul och var detta det andra sid 85

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

viktiga bruk, som här skall omtalas. På den tiden slaktade bönderna stora "fäslakt" jämte får m.m. Det mesta av köttet förtärdes av husfolket själva och det var ej bara nu, då större fäslakt för eget behov ej gärna förekommer utan djuren säljas vanligtvis levande. På den tiden ficks sålunda stora kvantiteter talg, som mäst användes till ljus.

sid 86

Ljusstöpningen gick vanligen så till, att man slog kokhett vatten i en smörkärna,(Ännu kan man få se dylika kärnor, vilka användas vid smörberedningen) som var inrättad på följande sätt: Själva rummet för innehållet utgjordes av en från 2/3 - 1 met. lång och 3 - 4 dec. i diameter cylinder av trä upptill försedd med ett lock, vilket gick ungefär en halv decimeter djupt ned från den övre kanten. I det runda lockets mitt var ett runt hål genom vilket tydeln skulle gå när locket var på och smör kärnades. Tydeln utgjordes nedtill av en cylinderrund skiva med flera hål hål mitt igenom. Skivan, som nästan täckte bottenytan av kärnan, var vid pass en á två centimeter tjock. I dens mitt var skaftet fästat - en rund påk lagom tjock att hålla om och så att den ledigt gick igenom lockets hål. Skaftet sträckte sig med ungefär en tredjedel av dess längd över locket. Vid smörkärning tömdes grädden i kärnan och så drog man med tydeln till dess, att det blev smör.

Vid ljusstöpning togs lock och tydeln bort och man slog

sid 87

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

som sagt till ungefär två tredjedelar dit kokhett vatten. Den smälta rinnande talgen slogs ovanpå så att kärnan var nästan full med påfyllning av det ena eller andra slaget så att temperaturen och mängd bibehölls. På stickor, som räckte tvärs över kärnan och kunde vila mot dess övre kant, hängdes vekarna gjorda av ett slags bomullstråd - "ljusvekegarn". och hopsnott till lagom tjocklek. På varje sticka fick en tre eller fyra vekar rum till bredd. Flera omgångar stickor med dylika vekar voro tillhanda. Nu gällde det att fort och behändigt i tur och ordning neddoppa de olika omgångarna i kärnan och sedan hänga dem, så att de blivande ljusen voro lodräta, på någon ställning bredvid. För varje gång neddoppningen ägde rum fastnade något av talgen Så fortsatte man till ljusen fingo lagom tjocklek. sid 87

Ibland användes särskilda kärnor enkom gjorda för ljusstöpning i allmänhet av större omfång. I vanliga familjer åtnöjde man sig likväl vanligtvis med smörkärnor.

Julmorgonen hade man med sig saxen för "snöpningen" av talgljusen. Det var för ännu längre tillbaka också vanligt, att ljus i tur och ordning av vissa byar skulle lämnas till julottan.

Vi ha redan hört talas om en offerkälla i Rumskulla nämligen vid Andersbo. Ytterligare omnämnes nu en till, som ligger vid Sandstugan Övrakulla en by ett stycke sydväst om Ventzelholm. I samma källa offrades pängar och knappnålar m.m. för tur och hälsa. sid 89

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sägnen (Många tro att det verkligen existerat) om Skinn Skärpe har berättats av sagesmännen i Vänrzelholm, men knyter sig annars till den 1836 nedrivna gamla Rumskulla kyrka (av trä), sid 89

Skinn Skärpe var enl. uppgifter ett människoskelett, som stod i ett hörn mellan kyrkoväggen och sakristian, vilken var utbyggd på ena långsidan av kyrkan. Det märkvärdiga var, att skelettet nedgrävdes i kyrkogården, men likväl åter stod på sin plats invid kyrkoväggen, något som gjorde att mången kände sig hemsk till mods.

Så kommer en dag en präst från Vimmerby till Rumskulla prästgård. Samtalet föll där på Skinn Skärpe. En piga fick löfte om en sidenklänning, om hon hämtade Skinn Skärpe till prästgården. Flickan visade sig modig, gick upp på kyrkogården och tog benranglet med sig och kom så lyckligt åter till prästgården.

När man sett på benranglet, gick flickan åter upp med det och ställde det på sin vanliga plats. Knappt var emellertid detta gjort förr än benranglet grep om henne utan att släppa. Flickan började att skrika och bad att komma loss. Skinn Skärpe tog då till orda och sade, att han ej släppte, om hon ej gick in i "vapenhuset" till en (avliden) kvinna, som skulle vara där och gråta. Flickan skulle säga på Skinn Skärpes uppdrag och å hans vägnar till den gråtande: "Jag förlåter dig, om du förlåter mig och då få vi båda ro." Så gjorde flickan och den sörgande förlät, sid 91

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

varefter flickan gick sin väg. Emellertid syntes Skinn Skärpe ej till mera. Någon sörjande kvinna i vapenhuset hade ej av någon setts vare sig förut eller efter den tilldragelsen, då flickan såg henne.

Flickan fick sin sidenklänning men levde ej mer än tre månader därefter. Hon hade blivit förskräckt och skrämseln hade nedtagit henne.

Från Byn Norrhult i norra delen av Rumskulla socken berätta samma sagesmän jämte saldaten K.E.Säll, Slätmo, Brånhult, vilka huvudsakligen hava hört det av några gamla för någon tid sedan avlidna Norrhultsbor. Byn ligger ungefär en fjärdingsväg ifrån östgötagränsen ej så långt ifrån Ydrehammar. Bygden är mycket skogig och förr i världen tillhåll för förbrytare, vilka ville hålla sig undan. Sedan gammalt har tron på trolldom och dylikt frodats här. Den trolldom, som förut omtalats har i stort sett även här sitt tillhåll. Troll, bjärar, tomtar, jättar o.s.v. har man trott på, vilka drivit sitt spel.

Skämning av kor förekom ofta. En dag kom för många år sedan en karl till Norrhult från Ingatorp och hade med sig en björn, som han ledde. Han gick in i en gård och bad om härbärge. Husbonden svarade, att man själv ej alltid kunde vara hemma på grund av trollens framfärd i Norrhult. De bråkade ideligen om nätterna och lät ej folket vara i ro. Särskilt i en stuga var det

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

illa däran. Ingatorpsbon sade sig vilja vara just där på natten och det tillstaddes honom. Han lade sig i en säng sedan han bundit björnen utmed den. Frampå natten började det att väsnas kraftigt i stugan. Det var trollen, som också ryckte björnen i pälsen under tillropet, att det var en beskedlig "björnte". Bäst vad det led lossade emellertid vår man på det band varmed björnen var bunden, så att han blev fri. Björnen tog itu med trollen och röjde ut dem alla. Från den betan fick Norrhultsborna vara ifred för trollen och voro därför mycket tacksamma mot Ingatorpsmannen.

Ett år därefter var denne ute och färdades tillsammans med några andra med en oxdrift till Stockholm. På återvägen, som han till fots skulle tillryggalägga, kom en på en häst ridande man ifatt honom. Denne inbjöd honom att rida med, eftersom de skulle samma väg. Anbudet antogs, och det bar iväg - men ej på marken utan i luften högt uppe. När man ridit en stund, varunder den i början något illa till mods varande Ingatorpsbon hunnit lugna sig, snavade hästen. Ägaren förklarade, att detta hade sin grund i, att hästen kommit något för nära en tornspira i Norrköping.

Så kom samtalet in på annat område. Bland annat frågade den okände ryttaren, om han hade den där arga "kissen" x) kvar i Norrhult. Ingatorpsbon jakade och sade, att "kissen" nu hade

x) kisse= katt här åsyftande på björnen.

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

femton ungar, som voro mycket värre än modern. Frågaren tycktes bliva förskräckt, men färden fortsattes.

När det led mot aftonen, stannade hästen i solnedgången utanför ingatorpsbons förstugubro i Ingatorp och avlämnade så mannen. sid 96

På den tiden, då Nils Dacke gjorde uppror mot Gustaf Vasa var också Rumskulla borna med. Som vi vet gick det dock illa för Dacke till sist. Han måste fly för att rädda sit liv. Under flykten dolde han sig en tid - enligt sägen- i en källare i Norrhult. Denna källare är numera förfallen och blott ruinerna kvarstå. Källaren är en grävd håla i jorden, som stensatts och försetts med tak.

Dacke skall också ha uppehållit sig på en ö i sjön Hjärten ett stycke väster om Rumskulla kyrka. Ön kallas också Dackeön. Som emellertid Dacke söktes överallt, var detta blott tillfälliga förvaringsplatser.

I Norrhult brukade man vid tandvärk peta med en spik i den ihåliga tanden så att blod kom på spiken. Denna slogs sedan i en husknut, varvid tandverken "bortsattes" i denna.

I Källehorva, Rumskulla bodde för omkring 8 år sedan en vid sin död 90 -årig kvinna Anna-Greta Jonsdotter. Hon hade för sid 97
måga att "läsa bort" bl. a. ormbett och genom "läsning" återstäl-

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

la kylda fötter. Vårtor läste hon också bort under det hon tog en fläsksvål, beströk vårtan eller vårtorna därmed och satte eller lade den på något visst ställe, där den ej kunde kommas åt. Även en slags krämpa, som man kallade "moderpassion" (mora) hade hon förmåga att"läsa bort."

Medel mot "maran" var bl. a. att man om kvällen ställde sina skor vid dörren. En revorm botades här liksom annorstädes på vida trakter genom att en annan person, när denne först fick se revormen. spottade på den.

"Alvera" är, som förut omtalats, ett slags sjukdom med utslag. Den tänktes erhållas på så sätt, att man beträdde en plats ute i markerna där "alver"x)(kanske har samband med älvor) -ett slags mystiska naturväsen - höllo till, vilka voro osynliga. Särskilt Särskilt om man på platsen ifråga kastade sitt vatten. Botemedel var här avkok av "alvgräs", ett slags växt. Med avkoket beströks den sjuke. Förutom de medel som på annat ställe omnämnts går sägner om att "alvera" kunna läsas bort. Ett sätt att bota var, att man offrade efter viss ritual på den plats där man trodde sig bekommit sjukdomen. Bl. a. offrade vissa mjölkdroppar, nålar o.d. varom upptecknaren ej vet närmare. x) På en del håll anses alver för ett slags små djur.)

Avskrap från kyrknyckeln kunde bota vissa sorters "skerva". Blod från mördare var också ett medel mot samma sjukdom - en

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

sid 100

ganska vitt utbredd tro- . För några år sedan dog en man i Södra Vi ålderdomshem, vilken i yngre år skulle ha mördat en annan man vid en kolmila i skogen troligen i Vena socken. Det var nämligen så att den förstnämde ville ha den sistnämdes dotter, men som han ej fick på grund av faderns vägran. Emellertid blev den förstnämde häktad såsom misstänkt för mordet eller dråpet (Vi kalla den häktade L), men blev på grund av bristande bevis ej fälld till ansvar utan blev utlöst av en bonde i Sevedstorp, Pelarne socken, hos vilken han förut varit i tjänst, mot en avgift av 18 skilling.

Dock L. fick ej den mördades dotter utan gifte sig med en annan kvinna. Denne man, som visserligen ej hört till Norrhultstrakten men likväl omnämnes här på grund av omnämnandet av "skervans" botning genom blod från mördare, säges ha botat denna sjukdomgenom en medicin, som innehöll bl. a. mjölk, och som man trodde, blod från honom själv.

Härmed slutar jag nu tills vidare med Norrhult och dess omgivning, men återkommer senare och går istället in på ett annat gebit. Innan dess vill jag anföra en visa, som sjöngs för en cirka 60 år tillbaka i socknarna på denna ort. Dessutom är det en lösryckt vers ur en annan visa, vilken icke i dess helhet erinras av återgivarna en gammal man och hustru i Södra Vi socken. Den fullständiga visan lyder sålunda:

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1) Här Anna kära är rävsan färdig,
ditt namn jag skrivit i skaftet in
Kliv ej i bäcken xx), nej kom jag bår dig
igenom livet, om du blir min.

2) Var inte blyg, det är inte farligt
Du skall ej blöta dina fötter små,
Ty jag skall bära dig nätt och varligt
det är ju gott att vi äro två.

3) Den ena stöder så tryggt den andra
det är ej gott till att ensam gå
Ej ensam x) vi utåt ängen vandra,
En gör ej nytta men båda två.

4) Och vad jag avslår du rävsar samman
att bärgas sedan i ladan in.
Kom låt oss leva i frid och gamman
tills Herran skördar på ängen sin.

5) Du tror väl inte att jag dig sviker
och glömmer bort dig för gods och gull
Man blir ej lycklig för man är riker
och icke glader för pånger skull.

xx) Meningen är den att man skulle gå över en bäck, varöver Anna /skulle bäras
x) Ej enkom = ej var för sig.

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

6) Tack flicka käre! Du viskar -- bara:
Visst få vi bröd, det är ingen fara,
om man ej super upp pängarna!

7) Med flit och bön, och med kärlek trogen
så menar jag det blir ingen brist
Gud ger oss säd i den lilla logen
och tänker på oss båd´först och sist.

8) Fort gräset faller ifrån sitt stängel
när skörden skäres med lien min
Och tätt i spåren där går en ängel
som rävsar samman och bärgar in.

Slut

Mitt vackra barn, vad heter du ?
Säg mig ditt ljuva namn !
Mitt namn är Elin, men jag får
ej tid att dröja här, ty dagens sol
snart neder går, Och jag skall plocka
bär i korgen, som jag fick av mor,
Hon längtande i hyddan bor.

sid 102

Vi hava redan på en del ställen att en viss tid eller vissa seder ej endast gällt den ort, med vilken det berättats i

sid 104

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

samband. Det, som närmast härefter anföres, kan ej på något sätt förskriva sig till en särskild by eller dylikt utan hänför sig till hela Rumskulla socken med omnejder. sid 104

Vad angår lysning och vigsel och bruk i m.m. i samband därmed hänvisas till vad som förut meddelats alltså när det är fråga om begravning och dylikt. Därom gäller det, som sagts angående vissa trakter t.ex. Brånhult o.s.v.

När man skulle bygga ett nytt hus, var det platsens lämplighet som fick avgöra, var huset skulle stå. Ofta ville man hava utgången till huset vänd så, att när man i soluppgången gick på morgonen man från förstugobron (som ofta utgjordes av en stor flat sten) kunde iakttaga solen. Huvudingången är därför ofta vänd mot öster men också mot söder. Vid ingången till gamla hus ser man ofta (särskilt till ladugården) en hästsko över dörren. I tröskeln inskars stundom en orm som medel mot onda makter. Även annat "hokus-pokus" förekom med tröskeln eller ingången (såsom förut omtalats). Taklagsgille förekom i större omfattning än nu vid större husbyggen. Därvid skulle man ha taklagsgröt - risgrynsgröt- med mycket annan mat jämte brännvin, som man ju för en 60 år sedan ofta beredde själv genom hembränning. Tills i dagarna har ett sådant bränneri stått i en gård nära Rumskullagränsen, men har nu påbyggts ocg omändrats till bodkammare och dylikt. En duktik slurk brännvin om morgonen jäm- sid 106

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

te ett stycke bröd utgjorde för mången första frukost. När man var ute på färder, var alltid pluntan med. Vid köp och sälgning på marknad eller annorstädes förekom köpeskål. Till matsäck hade sid 107
den fattige stundom blott en kvarter brännvin och ett stycke bröd. Som råmaterial till brännvinet användes potatis och råg.

När en gård bytt om ägare hände det ofta att de nyinflyttade kreaturen ej hade riktig "trevnad." Spädkalvar t.ex. blevo sjuka och dogo. Korna mjölkade dåligt och blevo magra. Man ansåg att detta berodde därpå, att de som förut bott på gården haft signerier eller dylikt för sig för att boskapen skulle trivas. Eller också hade de gett husdjuren medikamenter t.ex. vissa örter i samma syfte. Emellertid var detta lika skadligt för "efterträdarem" som det varit nyttigt för "företrädaren." Verkan var motsatt. Vad kunde nu hjälpa efterträdarens boskap. Jo man måste anlita sig av någon "klok gubbe" eller "gumma" , varpå exempel nämnts i annat sammanhang. Dessa "rensade" ladugården genom genom "motsignerier". Ännu i dag kan man få höra, att sådant förekommer, ehuru mera sällsynt.

I boningshusen ville ibland hopa sig ohyra särskilt vägglöss. Det säkraste medlet mod dylika var att lägga ett dödben t.ex. i sängen där man låg. Här som alltid måste man alltid vid dödbens hämtande använda sig av vissa försigtighetsmått. Så när man tog ett ben från kyrkogården måste man antingen "låna" det sid 109

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

eller också betala för det. Lån skedde oftast på en viss tids-
period vanligtvis rundligt tilltagen, men också på kortare tid.
Bars ej det lånade hem på utsatt tid, kunde den döda, varifrån
benet var taget oroa och kräva sitt ben igen av lånaren, enl.
sägen. Ibland kunde man som sagt få dödben genom köp. Man lade
då på platsen där benet togs i dess ställe något annat, som kun-
de ha något värde t.ex. en slant. Man hade att på det ställe där
benet togs säga om man lånade eller köpte benet. Att ta ett ben
utan vidare lät den döde ej nöja sig med, enl. tron. Han kunde
då gå igen och plåga "tjuven" genom, att han gjorde förnimbar
på ett eller annat sätt för denne.

Ett boningshus för c:a 50 år sedan (på landet) i denna
trakt bland bönderna var vanligtvis ett tvåvåningshus. På var-
dera gavelsidan voro vanligtvis två fönster ovanför varandra
utom ett vindsfönster högst upp. Fönstren voro placerade så att
deras mittlinje var förlagd pm gavelns mittlinje på längden. På
ena långsidan längstsned nära en av knutarna var huvudingången.
Ovanför den var ett fönster. På ett avstånd från dörren voro
två fönster ovan för varandra. På andra långsidan var likadant
inrättat, men istället för huvudingången var här en köksingång.
Denna begagnades ej alltid att gå igenom utan var att kasta ut
vatten o.d. igenom. Nu för tiden är köksingången huvudingång i
vardagslag. "Kvistar" vid köksingången voro sällsynta. När man
gått igenom huvudingången, "förstugudörren" kom man in i en för-

sid 109

sid 112

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

stuga. Mitt framtill var en ingång till köket. På ena sidan var ingång till "stugan". På andra sidan varuppgång till övre våningen.

Nedre våningen innehöll ett mindre kök samt den mycket stora stugan. På övre våningen var en kammare i storlek motsvarande köket, över vilket den också låg samt nattstugan, som i storlek motsvarade stugan och låg över denna. Högst låg vinden med ett mindre fönster på vardera gavelsidan. sid 112

I köket bodde man blott under sommarhalvåret. Blott vid bakning användes det på vintern samt möjligtvis vid slakt, såvida man ej hade särskilda små stugor för dylikt arbete. Köket var möblerat med ett bord, några stolar, en träsoffa och skåp, som stundom var väggfast och stod i ett hörn.

I stugan hade man vanligen två sängar stående utmed långsidorna längst fram en på vardera sidan. Längre ned i det hörn där ena långsidan och kortsidan nedtill(med ingångsdörrarna) möttes, var den väldiga "hörnspiseln" med stor öppning och rundat spisvalv. En stor del av stugan upptogs av "spismuren." Nedtill på andra långsidan var ofta en soffa av trä. x) Mitt fram på golvet stod invid fönstret ett fällbord. Vid de övriga fönstren placerades ofta andra bord. Stolar här och var stodo utsatta. Ibland var i nedersta hörnan, där ej spiseln hade sin plats ett hörnskåp, som räckte från golv till tak. x)(Ibland måste två sof- sid 114

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

for finnas i rummet för att användas till liggplats om nätterna. Den ena soffan instuvades då på den kortare långsidan)

Vid främre väggen befann sig två byråar upptill ofta med klaff, som när den var stängd, stupade snett inåt. Dessa placerades på ömse sidor om främre fönstret mellan detta och sängarna. På golvet lågo hemvävda trasmattor, som när de voro nya lyste i granna färger. Före de stora högtiderna togos mattorna av och man"nötte" på golvet" en längre tid, varefter det skurades till helgen.(Hos mången begagnades mattor blott under helgdagar, kalas och fester) På sommaren strödde man ibland löv eller gran- och enris på golvet. Särskilt till pingst och midsommar strödde man löv(björklöv, pillöv o.s.v. på golvet istället för mattor. Många skurade ej oftare i stugan än till högtiderna, andra var lördag. Särskilt i fattigare hem var detta fallet.(I sådana hem kunde det hända att mattor ej alls förekommo. Man strödde då under vintern - särskilt vid jul granris på golvet, på sommaren löv.) Det hände att man där, sedan man "blötat" på vatten med en spade skrapade av det värsta. Sedan gnoddes med en "tvaga" av granris, om man ej hade skurborste. Sist skjöljdes och torkades golvet.

Som sagt bodde man ej i köket på vintern. Då låg man och lagade sin mat i stugan.Där förrättade man också sitt arbete. Med ett ord: här var vardagsrum. Kvinnorna kardade ull och spunno de långa vinterkvällarna. Även vävde man, men detta skedde vanligt-

sid 115

sid 117

ACC. N:R M. 1797

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

vis under dagsljus. Före jul skulle ullen vara spunnen. Efter jul spann man linet, som man själv odlade och beredde.

Karlarna voro mest sysslolösa på kvällen, utom det att man sysslade med djuren, gav dem nattfoder samt späntade stickor att elda med. Kl. 8 och 9 gick man till sängs. Utom med ljuset från härden lyste man sig med talgljus, som stöptes före jul på förut omtalat sätt. Icke lång tid efter började man emellertid också begagna fotogen, som ersatte talgljusen. Nattstugan och kammaren hade man möblerat i stil med möbleringen i stugan. Man hade här (på de övre rummen) ej tillträde i vardagslag, utan de begagnades till gästrum och voro mera "städade."

sid 117

På sommaren åt man och lagade mat i köket. Även låg där så många som fingo rum. Annars fick också stugan anlitas till sovplats såvida man ej hade någon "lillstuga" bredvid på gården, där man (om somrarna) kunde ligga. I "stugans spis menades - naär man flyttade i köket - ut d.v.s. man kritade överallt inuti den såväl som på sidorna och satte i öppningen färskt enris eller löv.

Med solen var amn uppe sommartid. Med solen gick man och till vila. På de tider av året, då solen gick upp sent steg man upp 5 à 6 på morgonen ja, stundom tidigare t.ex. vid jultiden eller då man tröskade. Detta skede genom s.k. slagtröskning. Det kunde man börja 2 à 3 på natten. Stundom utan annan frukost

sid 119

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

än en "kall palt. Kl. 8 à 9 åts frukost, andra frukost, bestående av stuvad potatis mjölkvälling och sill, fläsk eller dylikt samt dricka. Kaffe var ännu mera sällsynt åtminstone i fattigare hem. sid 120
Likaså sällsynt var vetebröd - på en tid då vete ej odlades i trakten. Däremot gräddades våfflor av mjölk och kornmjöl eller också vetemjöl, ifall man hade köpt sådant. Middag åts vid 12 a`1 . Potatis, kött, fläsk och mjölk var då vanlig spis. Till kvällsmat, som åts vid sju- tiden hade man rågmjölsgröt. Husbondefolket åt tillsammans med tjänarna.(Man åt ofta ur samma fat) Dock förekom undantag.

Vid högtider - särskilt vid jul - samt vid kalas gick det mera fästligt till, som vi förut sett. Mycket mat vankades då.

Vad angår smörkärning, bryggd, matlagning f.övr., ljusstöpning, så vet ej upptecknaren mera än vad som sagts förut i annat annat sammanhang, varför hänvisas till detta.

Vävning förekom i varje bondgård och även annorstädes. Man vävde vad som som kunde behövas i huset för folk och annat ändamål. Inga kläder köptes. Man vävde till underkläder, gångkläder av vadmal, linne och bomulll(vartill bomullsgarn köptes) Lakan, dukar, mattor, näsdukar, huvuddukar, förkläden m.m. vävdeshemma. Vadmal och en del andra tyger, skickades - efter vävningen - bort till ytterligare beredning såsom färgning o.d. Sy och göra och laga skor fick skräddare och skomakare i trakten sid 122

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

göra. Dessa hantverkare kommo då hem till den gård åt vars folk arbetet skulle göras, och detta där.

Männen hade ingen hemslöjd för sig utom det att man tillverkade nödig redskap för jordbruket (för eget behov)

Säden förmaldes dels på mindre kvarnar uppsatta vid små vattenfall för eget bruk. Dessa kvarnor kallades skvaltor. P På skvaltorna maldes endast grövre mjöl för djuren samt sammanmalet rågmjöl för folket. Även gryn maldes där. N ågon enstaka gång nöjde man sig med hemkvarnr för sådan mäld särskilt vid "gröpning" Emellertid hemkvarnar(två runda stenar, som nötte mot varandra, då den övre drogs omkring med ett i denna satt lodrät skaft) användes mest att mala enbär på samt malt.

Ett byalag förenade sig stundom om en "skvalta". Då fick hushållen mala i tur och ordning, såvida inte rik vattentillgång gjorde, att man kunde mala, när tillfälle gavs. När man ville ha finare mjöl eller vattenmängden ej tillät malning på skvaltorna for man till en större kvarn, som ägdes av någon, vilken oftast ej malade själv utan hade en "möllere (mjölnare) anställd, som bodde i en stuga för sig med sin familj.

En gammal vattenkvarn är Morsnäs, Södra Vi socken strax intill där Pelarne, Södra Vi och Rumskulla socknar mötas vid Stångån. De nu levande gamla kunna ej lämna bestämda uppgifter nu, när den byggdes. Vid denna kvarn, som besökes av många Pelar-

sid 122

sid 125

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

na - Södra Vi och Rumskullabor, ännu i dag, är och har varit (utom under krigsåren) en tullkvarn. Gammal tulltaxa är vid förmalning till grövre mjöl(sammamalet rågmjöl, havremjöl o.s.v.) att mjölnaren tager 2 kappor på tunnan. Vid förmalning till"rågsikt" vetemj(det senare förekom ej förr, då vete ej odlades) togs dubbelt så stor tull. Numera tages endast den sista kvarntypen i bruk. Skvaltorna tillhöra det förgångna. Enbärskvarnar finnas ännu fastän sällsynta. De användes blott att förmala enbär på, då malt ej mera tillagas. sid 125

På sommaren höllos ystgillen, då grannarna "bytte mjölk". Så t.ex. när någon skulle ysta utsattes dag en liten tid förut. Tidigt på morgonen ystningsdagen infunno sig grannmororna med sin mjölk och undfägnades därvid med kaffe, som annars i vardagslag var sällsynt hos mången. Även vetebröd fanns och stundom mat upplagt på tallrikar. Den sålunda tillbytta mjölken, skulle återbetalas med mjölk, när sedan grannhustrurna ystade, då de i sin tur bestodo med samma undfägnad.

De som inga kor ägde, hade "beystning" d.v.s. man bad här om mjölk. Vid sådana ystegillen skulle förplägnaden vara riklig-gare. Stundom infunno sig karlar med mjölk vid dessa ysten och de fingodå också brännvin. Själva ystningen tillgick så, att man först uppvärmde mjölken, så att den blev något mera än ljum i stora koppargrytor eller kittlar med fötter på, eftersom man ej hade järnspislar. Därefter "släppte" eller rörde man i löpet, sid 127

ACC. N:R M. 1797

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

vilket beretts genom att man tagit magskinnet av en spädkalv och lagt detta i mjölk strax efter slaktningen. Eller också gav man kalven, som skulle slaktas, strax innan detta skedde, mjölk. Magen med denna löpnade mjölk förvarades sedan för att användas vid behov. Något litet därav lades i ystmjölken så att den "ystade sig." sid 128

Efter en stund, då all mjölken fullständigt löpnat, rörde man om det hela. Sedan lades "plockan" d.v.s. ostämnet i en större eller mindre cylinderformad korg flätad av"rotspröt". I botten (botten var stundom av ett trästycke eller också av "rotspröt") på korgen voro hål, så att vasslen kunde avrinna. Mellan korg och den blivande osten var lagd en ren handduk och med tillhjälp av denna utprässades vasslan med händerna och osten formades efter korgen.

På kvällen samma dag saltades osten genom att saltet strödes på den yta av osten, som var vänd uppåt i korgen. Emellertid vände man flitigt på osten, under det man lade dit torr handduk och städse saltade den sida, som var uppåtvänd. Så skedde några dagar, varefter osten togs ur korgen och lades "på tork." Den mästa ystningen skedde i juli och augusti. Ostarnas tjocklek varierade vanligen mellan 1 à 2 decimeter. Diametern växlade mellan $1\frac{1}{2}$ à 4 decimeter. Ystningen tillgår i det närmaste på samma sätt ännu. Man använder sig dock mest av köpt löpe. Vidare förekommer sid 130

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

ej bytning av mjölk i nämnvärd grad. Man ystar vanligen med egen mjölk.

(linet)

Om höstarna (i november), när "toet" skulle "ansas" bad man till sig några kravtiga karlar, som skulle "bryta det." Brytningen skedde vanligen på en kväll. En person - vanligtvis en kvinna- hade att gå in i "bastan." där linet torkats och hämta en del därav gång efter annan och lockvis utdela åt brytarna. Dessa stodo utanför med sina "brytor" i det s.k. bastskjulet, som var själva bastans omedelbara fortsättning, men noga genom en vägg med dörr skillt från denna. sid 130

Mat och brännvin förekom rikligt - dock mest sedan arbetet var slutat. Nästa dag vidtog "skäktningen" d.v.s. linet befriades från de "stickor", som ej gått bort vid brytningen.

Därtill användes jämte män, kvinnor i större utsträckning än vid brytningen. Även då skulle man ha kalas.

Vad sådd angår lät man i samma mån som ovan omtalats- begagna sig av veckoräkningen. Några särskilda bruk av mer eller mindre ovanlig art vid sådd eller skörd funnos ej.(Enstaka gamla berätta, att när de voro unga talade de gamla om "sädesgubbar och sädestoser" (sägner) Det var här detsamma som i Bränhult, Målen , Halsjöbo.

Året indelas i fyra trettingar vilken räkning ännu någon sid 132

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gång användes av de gamla.

Förekom någon fläck på den sådda åkern, vilken ej växte på, tyddes detta ofta som förebud till dödsfall i ägarens familj.

Säden borde vara tröskad till jul. I samband med tröskningen (slagtröskning) omnämnas rå, som man på nätterna kunde höra tröska ute på logen. Rået väckte ock stundom den, som skulle upp tidigare än vanligt någon morgon. Väckningen skedde genom att namnet tillropades på någon, eller att det knackade exempelvis på en fönsterruta. Även kunde bäda väckningsmetoderna användas på samma gång. sid 132

Kring boningshusen voro fruktträd planterade. Äpplen, päron och körsbärsträd jämte krusbärs- och vinbärsbuskar förekommo i ganska stor mängd. Som prydnadsväxter utomhus sattes olika slags rosbuskar, snöbollsbuskar och någon gång kaprifolium, pioner, lavendel. På rabatter sådda eller satta blomplantor, voro mycket sällsynta på vanliga gårdar.

Däemot hade man "kalgårdsland" för köksväxter såsom morötter, palsternackor, kålrötter, samt även vitkål. Som kryddväxter hade man kummin, dill och persilja. Kummin användes till bröd särskilt limpbröd, som bakades till jul. Dill och persilja brukades till slaktmat. Kummin växte vilt balnd det övriga gräset.

Redan har omnämnts slakt i samband med de särskilda orterna. sid 134

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

Hästflängare eller rackare voro mindre ansedda personer. Det berättas att t.o.m. kvinnor (Så var det en kvinna benämnd Svarta Sara, som bodde någonstädes och anlitades vid hästflängning.) funnos, vilka flängde hästar. Vanligtvis skötos dessa först av husbonden. I Tyrefors under Hylta bodde en sådan rackare och ej långt ifrån var en kvinna med dylikt hantverk. sid 134

Om blodmat och kon hänvisas till vad som förut sagts. Gallan tillvaratogs och användes som läkemedel mot "kylda fötter."

Hudarna torkades först, varvid man stundom spikade upp dem på någon vägg. Därefter sändes de till garvaren och bereddes, * större hudar för att användas till skodon, mindre ofta till förskinn, handskar (bälghandskar) o.d. Även smorläder (Särskilt av svinskinn) bereddes. Först skickades då skinnet till "bockning", (Håret gick bort vid bockningen) varefter resten gjordes hemma.

Vid slakt av kalvar gjordes ej korv. Så ej häller vid fårslakt utom möjligtvis av de grövsta tarmarna, vilka kunde användas till grynkorvsberedning --. I grynkorven var "stöpta" gryn med kött och lever malet och hoparbetat huvudbeståndsdelar.- Sylta gjordes av huvud och fötter samt stundom av bröstinälvorna, särskilt hos mindre djur, då korvgörning ej ifrågakom.

Slaktgillen förekom ej, men "slaktfolket" förplägades rikligt. Slaktsupen uteblev ej. De fattiga i närheten fingo vanligen något av slaktmaten, däremot voro smakbitar grannarna emellan sid 136

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sällsynta. Vid svinslakt talade man om "rumpedrag" och någon ombeddes på skämt (särskilt barn och yngre personer)att gå och låna ett sådant. (Rumpedrag skulle användas vid hudavdragning på svansen)

sid 137

Tiggare vandrade omkring i mängd särskilt vid jultiden. Därför bakade man mindre brödkakor, som de fattiga skulle haänär de kommo. Även kunde de någon gång få en mindre slant eller någon"fägning" d.v.s. mat tillmåttad på en tallrik. Det var på den tiden då fattigunderstöd ej gavs av kommunen eller åtminstone i ringa mått, 75 öre"i trettingen " och en nypa mjöl, var det bästa man kunde vänta i kommunalt understöd. Som de fattiga under sina färder kunde samla ganska mycket bröd fick man stundom till avsalu. Särskilt gamla och överblivna stycken såldes "till sådana som hade djur" för en billig pänning. Det berättas om en gammal man i trakten av Rumskulla kyrka, som sålde en hel mängd sådant bröd för en riksdaler, vilket sedan användes till inköp av brännvin. Så var dock på långt när ej fallet med alla, utan de erhållna slantarna användes till nyttigare ändamål.

Tjänarna städjades genom att giva dem handpäng på två och fem kronor utan något skrivet städjebevis. Man överenskom före städjandet om lönen. Denna bestod dels av reda pengar, dels av vissa klädespersedlar eller natura förmåner. För en dräng gavs i pängar 50-80 kronor per år beroende på duglighet, ålder m.m.

sid 140

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

En piga fick 35 à 60 kr. på samma tid. En piga fick dessutom, ull, lin, åtminstone en klänning (vanligen av bomull eller linne) skor (ett eller två par) En dräng fick skor eller helst stövlar. kläder(vanligen av bommull eller linne) ull, lin, skjortor (vanligen av bomull eller linne) m.m. Även förekom det, att tjänstefolket fick på gården där de voro åt sig sätta en "halvspann" potatis (En halvspann = 1/4 tunna) ,

sid 140

När tjänsteåret var slut fick tjänstfolket vanligen en ost en "skålkaka" (skålkaka är en i form gräddad vetebrödkaka.) och någon eller några kakor annat bröd.

Tjänsten omfattade mest ett år och började 1 nov. samt slutade den 24 okt. Veckan mellan den 24 okt. och 1 nov. var, och är ännu, frivecka. Tog man tjänst för halvåret var detta från den 1 maj till 24 oktober.

Tjänstefolket betraktades som familjemedlemmar och åto vid samma bord som husbondefolket. De lågo också vanligtvis i samma rum nämligen i stugan med undantag om s.k. lillstugor funnos. Då lågo drängarna där.

Barn och ungdom visade de äldre en viss vördnad och "lade sig aldrig i talet" när dessa språkades vid. Barn, sådana som ej "läst fram sig" - voro ej med på bröllop, begravningar eller andra gästabud. Ungdomen sutto vid dylika tillsamman s för sig, "efter" de äldre. Vid vanliga kalas bjöds dagen förut.Till bröllop och

sid 142

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

begravning 8 á 14 dagar i förväg. I det senare fallet (bröllop och begravning) hade man förning med sig (liksom ännu) Denna bestod av ostkaka eller "bakverk" såsom vetebrödskransar, "skålkakor" o.d. Somligahade med sig både ostkaka och bakverk. F.ö. hänvisas till det som i annat sammanhang sagts om gästabud, begravning och bröllop. sid 142

När man möttes ute om dagarna hälsades genom tilltal såsom godmorgon, goddag, godafton. Kom man in i ett främmande hus borde man stanna vid dörren tills man blivit bjuden att sitta, såvida man ej uträttat sitt ärende "på stående fot" när det var brådskande. Ännu är seden densamma vid tillfälliga besök. De yngre tilltalade de äldre med "moster" och "farbror".

Om julseder hava vi förut hört något från olika byar ytterligare tilläggas: Tidigt julaftons morgon var mor uppe och kokte julsovlet (skinka m.m.) varvid man fick doppa i grytan, som tillgick så att man antingen direkt doppade brödet i grytan eller ock öste upp av det feta spadet i ett fat, däri man sedan doppade. Därefter brukade karlarna- åtminstone de yngre, hugga ved en stund. Därvid besökte grannarna varandras vedbodar och smakade på medhaft brännvin. Numera är det bortlagt att så tidigt på morgonen doppa i grytan och hugga ved julafton.

Från klockan 12 julaftonen ansågs helgen hava inträtt, vilket tillkännagavs med ringning i kyrkklockorna. Man tvättade då sid 145

Dubblett

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

hela kroppen och tog på rena underkläder. För ännu längre tillbaka skedde tvättningen eller badningen i "bastan" -- samma ställe där linet torkades(Badningen företages nu på många ställen först på julaftonskvällen) Där sattes ett stort kar med varmt vatten i och för badningen. När skymningen inbröt åt man högtidsmåltiden, om vars beskaffenhet, vi förut hört. Maten stod framsatt över julnatten.(Stundom hela helgen) Julnatten kommo, som ovan omtalats, döda anhöriga eller goda tomtar och smakade på den framsatta maten.

sid 145

Julaftonen (och även juldagen i en del trakter) borde man ej gå i stugorna d.v.s. besöka varandra.

Annandag jul gick det fästligt till på morgonen. Då skulle man "glögga". Glögg tillredes på följande sätt: Vatten kokades med socker. Dessutom fades i en liten linnepåse pepparnelkor, pomeransskal och russin. När alltsammans kokat en stund tömdes försvarligt med brännvin i och drycken var färdig. Nu gick man i grannskapet från hus till hus särskilt vuxna pojkar men också gifta män och smakade på varandras glögg. Och allt efter som man vandrade omkring blev skaran större. Till slut fick många för mycket av det goda och kunde bliva redlös-- ja, någon gång kom man i gräl, så att man t.o.m. råkade i slagsmål.

Kvarleva av seden är, att man numera hos var sig plägar högtidlighålla annandagsmorgon med särskild kaffedrickning och

sid 147

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

i bästa fall också vars en "gök" d.v.s. en sup till kaffet.

Såväl under julhelgen som annars under vintern klädde ungdomen ut sig till oigenkänlighet. Pojkar kunde klä yt sig till gamla gubbar och gummor och likaså gjorde stundom flickorna. Man gick så in i husen och låtsade t.ex. att man ville tigga och bad därför om allmosor, som man och erhöll då och då. sid 148

Det berättas om några ungdomar, som en gång klätt ut sig, mötte en annan flock precis lika klädda som de själva. Troende att det var fråga om övernaturliga väsen flydde de förskräckta hem.

Bland lekar, som särskilt under juletid förekommit (En del av dessa lekas ännu) märkas följande:

Skifta makar. Därvid gick man tillväga på olika sätt med olika namn. Dock ordnade man sig alltid först parvis - en flicka (Det är här fråga om vuxen ungdom) och en pojke(om det var fråga om namnbytning). En blev "udde", som satt för sig själv, då de andra sutto par om par. Udden fick nu ropa ett namn - motsatt kön till honom själv xx). Därvid bytte man ibland så att en flicka lunde få ett pojknamn och en pojke ett flicknamn. Genom idelig bytning, var det omöjligt att veta, vem man skulle få. När man ropade en flicka, kunde man få en pojke och tvärtom. Man fick nu ropa pojknamn eller flicknamn, huru man önskade. De som försummade sig och ej ögonblickligen lystrade till "ropet" fingo ge pant. sid 150

Dubblett

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

En sådan pantlek är också "ropa nummer" som kan tillgå på alldeles samma sätt som att "ropa namn" blott med den skillnaden att det nu är fråga om nummer(vanligen gives blott 10:tal eller 5-tal.) istället för namn.

Ett annat tillvägagångsätt var, att udden gick upp och tog någon av motsatt kön under det att alla i leken deltagande sjöngo olika verser. Udden tillsammans med den valda fattade varandra med händerna och hoppade ett par gånger fram och tillbaka på golvet. Så fort någon blivit udde, hade denne att göra på samma sätt. En vers som sjöngs var: Se, udden han är ledsen, för han har mist sin lilla vän, och aldrig blir han glader, förr´n han får den igen, tror jag tralala, tror jag tralala, tror jag trallala, tror jag så.

En annan vers som sjöngs var. Udden sitter och sover(Om udden ej var påpasslig) för han har mist sin lilla vän o.s.v. En annan åter: Store Jon och lille Pälle give Gud jag kunde få, lite brännvin i ett skrälle, sitta och slurpa i en vrå, tror jag o. s. s. Åter en annan vers: I Dala, i dalaskog, I Dala, i dalaskog, I Dala, i dalaskog, Där dansa gör vi alla bra, där dansa gör vi alla bra, där dansa gör vi alla bra. Så när som du och jag

Istället för "IDala i dalaskog" användes ibland: I Stockholm, i Stockholms stad, I Stockholm, i Stockholms stad, I Stockholm, i Stockholms stad I Stockholms stora stad o.s.v.(fort-

sid 152

ACC. N:R M. 1797

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sättning: Ja, dansa gör vi alla bra /. . . . . .

En annan lek var "låna eld" Denna lek gjordes ute på en öppen plan. Man ställde där ut sig en och en ett stycke ifrån varandra. En av deltagarna tog ett trästycke och sprang från den ene till den andre under tillropet: "Låna, låna eld," varpå den som tilltalades svarade: "Gå till grannen." Under det så "eldlånaren löpte omkring, skulle de övriga deltagarna försöka byta plats. Därvid fick den förste passa på och ta någon av de platser, vilka för ögonblicket lämnades. Lyckades det honom fick den, som blev utan plats, låna eld, och så fortsattes leken. sid 152

Mussla skor är en sittlek. Pojkar och flickor satte sig i en ring (helst lågt) med varannan plats besatt med en gosse , varannan med en flicka. Mitt i ringen tog en gosse eller flicka plats. Nu hade man en sko, som skiftades under benen på dem som sutto i ringen, under det att den i ringen varande skulle försöka ta skon från någon. Lyckades det, fick denne i sin tur, vara inne i ringen och "fånga" skon. Nu för tiden är denna lek bortlagd. I stället kastar man i likadant ordnad ring en näsduk mellan sig i ringen (ej i tur och ordning)och så fångar den som är inne i ringen näsduken hos någon, som sedan får bli "fångare." Eller också skiftas en ring runt omkring laget från hand till hand till dess det lyckas den i ringen varande att få fatt på den.

"Draga handsken" är en gammal lek, som ännu någon gång före- sid 155

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

kommer. Man ordnar sig kring ett bord eller en stol. En var läg-
ger en hand därpå sedan så, att den ena handen vilar på de and-
ras händer. Man bestämmer, hur långt man skall draga (vanligt-
vis till tolv). Därefter "drages handskar" på så sätt att alltid sid 155
den som har handen underst drager fram den och lägger den överst.
Så fortsättes till dess man kommer till tolv. En av de två, som
sitter på var sin sida om den som "fick tolv," hälsar denne (
jämte laget) och säger: "Guds fred på laget." Härpå svaras: "Guds
sinne" av mannen, som fått tolv. Densamme tillfrågas nu av de and-
ra: "Vem hos," varpå svaras ett namn på någon av dem, som del-
taga i leken. Så fortsättes ånyo "handskdragningen" (vvarvid
nummer man skall draga till bestämmes av den, som sist hade tolv,
för så vitt man ej överenskommit, att detta tal skall användas
jämt.) Sedan laget runt hälsat på samme man och frågat samma
fråga nämligen: "Vem hod" och fått denna fråga besvarad, samt
laget rest på sig och en pojke och en flicka "omfamnat och klap-
pat" varandra efter den anvisning som genom svaret på frågan
"Vem hos" fastställts. x)

"Smida" är en slags lek, som kan försiggå mellan 2 eller
flera. När man "smider" två slås händerna ihop efter annan re-
gel, än när man är flera. Da ställer man sig i en ring, varefter
man först slår ihop båda sina egna händer. Därefter slår man ihop

x) När någon frågar: "Vem hos," får han till svar, vem han skall sid 157
omfamna.

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sin högra hand (under sned vridning på kroppen för att komma åt) med t.ex. vänstra grannens vänstra hand. Sedan slår man åter ihop de egna "flathänderna", varefter man med högra handen slår till högra grannens högra hand. Så gör nu hela ringen på en gång i jämn takt med ganska hastigt tempo. Ofta sjunges eller "trallas" därvid i takt. sid 158

"Gömma ringen" är en numera sällsynt lek, som förr förekommit. Deltagarna satte sig här och var i rummet. Någon tog en ring, gick omkring och låtsade lägga den än i den enes, än i den andres hand. Oförmärkt stoppades ringen i någons hand. Sedan skulle man gissa vem av deltagarna, som hade ringen. Alla, utom gömmaren, deltogo i gissningen, varvid den som hade fått den visade sig oskyldig och exempelvis namngav någon annan. Den som lyckades nämna rätt namn, skulle nästa gång gömma ringen. Så fortsattes leken.

"Sälja väv" tillgick sålunda. Först ordnade man sig en och en med lagom avstånd från varandra. Någon gick omkring med en tygbit(om det var en flicka nöjde hon sig med sitt förkläde) och frågade i tur och ordning deltagarna, om man ville köpa väv. Därpå svarades ja.(Eller skämtsvar, som man kunde hitta på) Säljaren återtog: I morgon kommer jag och vill ha betalningen och då får du varken grina eller flina eller säga ja eller nej eller rött, vitt, svart, grönt, blått och brunt. (Efter uppräknandet sid 160

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

av vad som ej fick sägas sade säljaren till köparen: "Och du får endast taga dig i örat (eller annat ställe, som säljaren bestämde - olika för olika personer) och säga Kajsa (eller annat egennamn.) Så gick säljaren över laget och "sålde" sin väv under samma beteende. När detta var gjort. skulle "betalningen" utkrävas.

Säljaren sade då först: Nu kommer jag och vill ha betalningen, varpå den tilltalade endast fick svara med t.ex. Kajsa under det att hon ryckte sig i näsan. Genom skämtsamt tal och frågor kunde nu säljaren få köparen att antingen skratta eller säga något av de förbjudna orden, varvid spelet var förlorat för den senare, som fick ge en pant. Säljaren gick hela laget runt och om igen, omså för någons skull (eller allas) erfordrades till dess att alla måste ge pant. Om pantutdelning (Man gick tillväga på samma sätt vid alla pantlekar) skall nu talas.

En, som deltog i den föregående leken hade åtagit sig att kräva ut panterna d.v.s. såg efter att envar lämnade sin pant, när han var skyldig därtill, till denne uppsyningsman. När så var skett utdelades pantarna av honom åt respektive ägare mot att dessa fullgjorde det villkor, som pålades dem. Pantupptagaren (eller pantutkrävaren) tog först en pant bland högen och håller ut den och säger: Vem, som denna panten känner och brännar vad skall han göra ? Pantutdelaren ger själv svar vid den pant, som först skall utdelas och uppmanar ägaren fullgöra. Någonting

sid 160

sid 162

ACC. N:R M. 1797

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

visst (se nedan) . Detta att bestämma vad någon skall göra för att återfå panten kallas att dömma.

Pantutdelningen fortsätter och den som närmast förut " sid 163
"gjort skäl" för sin pant dömmer vad den på honom följande skall göra. Bland "uppdragen" man måste fullgöraför att återfå sin pant anföres några. (Ett uppdrag bestämmes för varje pantägare) Någon blir "dömd" att gå ut och räkna stjärnorna. Det tillgår så, att den som skall ha sin pant igen går ut ett kort tag och därefter åter kommer in, varefter han tillfrågas, huru många stjärnor det var. Svaret blir: En bland alla andra. Därefter ut-delas panten till ägaren. En annan blir dömd "att plocka smult-ron under snön." Då sättes två stolar med"ryggarna" vända åt var varandra på ungefär en knapp meters avstånd. Däröver höljes ett stort täcke. Den "dömde" ropar till sig en flicka och sedan man (Den som dömmer bestämmer härvidlag.) ur många korgar de skola plocka, krypa båda under täcket omfamna varandra under klapp-ning så många gånger, som korgarnas antal, vilka skulle plockas. N ågon ådömmes att stiga upp på en stol och ropa:"Den som hål-ler mig kär, han skall lyfta mig ner". Därefter nedlyftes han av någon vanligen av motsatt kön.

En annan ådömmes "att ropa sin kärastes namn i skorstenen" Någon ålägges "att klappa dörrposten". Det tillgår så, att han vänd med ryggen mot en dörrpost tillropar sig en flicka (om det sid 165

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

är en flicka, ropar hon till sig en pojke) Flickan i sin tur ropar till sig en pojke. Denne åter en flicka o.s.v. Alla stå i rad efter varandra med huvudet vänt åt samma håll. Det skall vara udda till antalet. När allt är klart, ropar någon: " Alla pojkarna vända sig helt om."(Detta om en pojke står närmast dörrposten. I annat fall ropas: Alla flickorna helt om.") Vid denna vändning kommer en pojke och en flicka att stå med ansiktena vända mot varandra utom den som står vid dörrposten.Pojken står nu nämligen vänd mot denne. Därefter klappa alla pojkarna om flickorna utom den som står mot dörrposten, vilken i stället blir objekt för hans omklappning.

sid 165

En uppgift är "att draga så eller så många timmerstockar". Därvid "drager" man pannan mot en vägg eller dörrpost en liten sträcka upprepade gånger d.v.s. lika många gånger som man skall "draga timmerstockar." Någon måste för att återfå sin pant "klappa det kalla," "kyssa det varma" och "skratta åt lillfingret". Därvid tillgår så, att man klappar med handen på en fönsterruta kysser den varma muren, samt skrattar åt lillfingret. En annan skall "stå på huvudet." Detta är icke så svårt som det låter, ty man behöver blott ställa foten på ett spikhuvud på golvet.

"Skjuta hara" förekommer också. Den, vars pant det nu gäller, har att först lägga sig på ena knäet samt därefter tillropa sig någon av motsatt kön, vilken lägger sig på samma sätt. Sedan

sid 168

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

det blivit en ganska lång rad av så liggande, knuffar den som först lade sig till raden från sin kant, så att många falla omkull. Slutligen må omnämnas uppgiften att stå lång. Man ställer nu upp sig på samma sätt som man först gjorde, när man "skulle klappa dörrposten", Därefter tar man vanligtvis en större silverslant och för den från mun till mun. Eftersom raden utgöres av både pojkar och flickor och varannan plats upptages av en flicka, varannan av en pojke, går slantes alltid från en pojkes mun till en flickas eller tvärtom, varvid man efter behov får vända på sig.

sid 168

Som vi sett gäller en del av de "ådömda sakerna" ej blott den, vars pant det är fråga om. Han får ju ej mera "göra skäl för panten" än de andra i vissa fall.

Uteslutande vid jul till strax efter denna högtid förekom (liksom på enstaka ställen ännu) den s.k. nöttringen. Den enklaste nöttringen var, att man tog några nötter i den ena handen, slöt till denna och sade till någon: Udda eller jämt." Den tilltalade hade då att välja ettdera. Var det rätt, fick han en nöt. I annat fall fick han ge en. Man kunde ock säga såhär: Udda eller jämt eller lika många igen." Gissade man nu rätt, fick man alla nötterna som voro i handen. Gissade man fel. fick man lägga dit lika många till, som det förut var.

Andra nöttringssätt voro bl. a. följande: En pojke tog nötter i handen och sade till en flicka: "Nöttra nu" Därpå sva-

sid 171

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ras: "Jag vill bli din fru," Den förste återtar: "Hur många år." Den andre svarar: "Så många jag får." "Hur många är det, säger nu gossen. Flickan gissar på ett antal. Svarar hon rätt, får hon alla nötterna, som pojken har i handen. I annat fall får hon lägga dit en nöt. sid 171

En flicka kunde ta några nötter i handen och säga till en pojke: "Nöta nubbe," varpå denne svarar: Jag vill bli din gubbe, varefter fortsättningen är lika den, som vad som närmast ovan anförts. Ett annat sätt är: " Nöttra med mig" säger någon med nötter i hand till en annan. Denne svarar: "Jag vill ha dig" Härpå frågas"Hur många år ?" med fortsättning som ovan.

Ett annat exempel är detta: Någon säger: Min so laskade åt skogen." En annan fortsätter: "Min med" Den förste återtager: "Vilken buske la den sig under ?" Härpå svaras: "Den som bäst är". Nu frågas: "Vilken är det ?" Vid detta skall den som först tar till orda ha en nöt dold under ett finger i den slutna handen. Den andre tar nu upp på honom det finger, där han tror nöten ligger under. Finner han henne ej där, ditlägges en nöt av honom och så fortsättes till dess, att han kommit till rätta stället. Den nöt, som är där tillfaller honom.

Sådana lekar, som här nämts, gjordes vid gästabud eller annars t.ex. i "tomstugor" på vintern, särskilt vid jul.

Bland danser, dom förekommit, var det bl. a. valser och sid 173

ACC. N:R M. 1797

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

polkor(särskilt dessa två slag) Ankeleken eller sista paret ut-
lektes ute i fria luften på sommaren. Numera ser man aldrig den-
samma lekas bland ungdomen.

sid 174

Så har jag nu omtalat något av vad ungdomen tog sig före
vid sina "sammankomster". Redogörelsen är naturligtvis ej till-
fyllest (I slutet på boken anföres andra lekar) beroende på att
sagesmännen ej alltid kommer ihåg allt, särskilt vad beträffar
sångstycken till lekar o.d.

Huru första maj och midsommar firades är ingenting att til-
lägga utöver det, som förr sagts.

På långfredagsmorgon var det överallt brukligt att det skul-
le "risas" d.v.s. man skulle piska varandra. Ofta var detta mera
på skämt än med allvar. "Pigorna t.ex. kommo och skulle piska
drängarna, medan dessa lågo." Förresten var seden, att piskning-
en skulle ske med dem som lågo, ej de som redan voro uppstigna.
Piskningen skulle påminna om Jesu lidande.

Vad dymmelveckan angår tillägges utöver det som förut sagts,
att man på sina ställen ej skulle äta fläsk då. Likaledes var det
ej sed att spinna i en del familjer. Man skulle då ej ge ifrån
sig något genom försäljning, på grund av den magiska föreställ-
ningen om att beröringen av vad som tillhört en annan person,
var nog för att- om man så önskade- göra denne person skada.

1id 175

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

Med ett ord dymmelveckan krävde försiktighet på grund av, att de onda makterna genom häxor, trollkarlar m.m. särskilt då drevo sitt spel.

Allmän tro var att Oden var ute och jagade emellanåt med sina hundar. Därvid tyckte man sig höra ett visst tjutande, och snörpande ljud i luften, vilket var mycket starkt.

Efter att nu i korthet omnämnt något från Rumskulla socken i dess helhet och från dess omnejd övergår jag nu till folkminnen speciellt för vissa byar eller gårdar liksom i början av anteckningarna en del sådant anfördes.

Först meddelas då något ytterligare från några trakter i Rumskulla. Därefter omtalas från andra socknar intill Rumskulla (särskilt enstaka sägner) syner o.d. men även andra folkminnen.

Sagesmän äro dels de, som förut omnämnts, dels sådana som vilja vara onämda, dels andra som här och var omnämnes i senare sammandrag.

Johanna Svan,(nära 60 år gammal) Svansholm nära Rangelstorp o södra delen av Rumskulla socken berättar, att när en nu levanade man - ej långt ifrån Rangelstorp varpojke dog hans fader. Gossen gick på den tiden och läste för prästen. Vägen gick - (liksom ännu genom ganska vidlyftiga skogsmarker. Så gott som allt igenom och består av en ringa trafikerad bygdeväg utom ett stycke av unge-

sid 176

sid 178

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

för 1-1½ fjärdingsväg från kyrkan till denna, vilken väg utgöres av landsväg, som går mellan Vimmerby och Eksjö.

Alltnog när nu gossen i skymningen vandrade på hemvägen fick bäst som det var se sin avlidne fader vandra vid sin sida. Gossen säger: "Är det I far ?" varpå det utspann sig ett samtal om, hur det var hemma nu. Synen lämnade ej gossen under vägen. Gossen började känna sig kuslig till mods. När man emellertid kom så nära hemmet, att detta syntes, försvann "vålnaden". sid 178

Gossen blev efter den betan allvarligt sjuk, något som man satte i samband med synen. Dock hämtade han sig så småningom och blev frisk. Det är en tro nämligen, att mången blir sjuk efter spöksyner särskilt om man för någon omtalar synen samma dag, som man sett den.

Samma sagesman förtäljer en annan spökhistoria: För några år sedan avled en gammal kvinna i Björksnäs - ett ställe ej så långt ifrån Rangelstorp. Denne hade i livstiden uttalat sin önskan att bli begraven på en viss kyrkogård. Emellertid begravdes hon på en annan. Hon hade bott hos en gift son på sin sista tid. Dennes hustru hade ej låtit svärmodern få med sig fingerringen i graven såsom förut var önskat av denne.

Emellertid fick den gamla ingen ro i graven" utan hon visade sig flera gånger både för utomstående personer som för anförvanterna. Man kunde se henne komma och gå ute på vägen eller man sid 181

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"iakttog henne annorstädes. Alltnog detta satte man i samband med, att man ej uppfyllt hennes önskan, som uttalades under livs-tiden. Och när det ej blev bättre, beslöt man uppgräva henne ur graven och flytta henne till den andra kyrkogården. Man lade också ringarna i kistan. Så var också släktingarnas önskan både i avseende på det ena som det andra. Den gamla "fick nu ro i sin frav." sid 181

Från södra delen av Rumskulla socken, från Pelarne och från delar i Södra Vi socken (särskilt södra) omnämnes(förutom vad som i annat sammanhang sagts) varsel om dödsfall m.m. av olika slag(Dylika varsel tror man på ganska lätt.) Så t.ex. om något lägger sig i kors exempelvis ett par knivar eller annat betyder detta dödsfall i närheten, särskilt om upprepade gånger kors uppkomma.

För några år sedan var det en hustru, som var ute och tog upp rovor. Därvid råkade två saker (vad det var som föll i kors kan ej lämnas upplysning om) falla i kors. Hon lade det tillrätta igen. Emellertid upprepade sig samma sak efter en stund. Någon tid därefter dog äldsta dottern i huset en 16 a´ 17 årig flicka. Men ej nog därmed. Efter ännu några få månadder dog även hustrun till stor sorg och saknad för de efterlevande.

När man far hem från kyrkan särskilt julmorgonen och det råkar därvid bli en lång rad av skjutsar, som köra strax efter sid 183

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

varandra, betyder detta dödsfall inom det kommande året. På en del ställe lär man också tro, att dödsfallaet skall innan nästa söndag.

Som bekant förekom det liksom ännu vid begravningar på landet kalas. När man nu till ett sådant begravningskalas bakade bröd och brödkakorna, när man skulle ta ut dem från ugnen- därvid lätt vände sig, så att sidan det legat på under själva gräddningen kommo upp, så betydde detta att ett dödsfall till förestod. sid 184

Det förekom på mången ort också varsel om bröllop. När man vid diskning i köket eller när man på annat ställe handskades med kärl och det därvid uppstod en mer än vanlig "skrällning" med kärlena, så bådade detta att bröllop snart skulle bliva i det huset. Men om det under en bröllopsfäst mitt under glammet blev alldeles tyst en stund, så kunde man nästa gång få samlas till begravning.

Ett annat slags varsel var, att den som först kom hem till byn från julottan, han skulle"bliva först med sitt arbete" under det kommande året. Därför började man tävla om att först komma hem. En del väntade inte ens till det var slut med gudstjänsten utan begåvo sig innan dess slut på hemväg.

På sommaren, när man var ute på de "naturliga" ängarna och bärgade hö förekom ett varsel. Man hade nämligen små lador här och var i ängen att lägga höet i för att sedan när det blev före sid 186 sid 186

Dubblett
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 1797

på vintern efter behov körahem det till gården. När man skulle rävsa rent utanför ladan, innan man stängde till den, och denna rävsning kom att utföras av en kvinna, betydde detta, att man det följande året skulle få gott om honlamm och ej hanlamm.

sid 186

När man skulle gå ut och fiska och man mötte en gumma - särskilt en med förkläde - betydde detta liksom även annars många gånger att man skulle få otur. Avenledes om någon kom att kliva över fiskredskapen så bådade detta otur. För att få tur med fiskningen borde man istället spotta i nätet eller på kroken med betet.

Det som nu närmast härefter anföres har till sagesman Leonard Andersson 54 år gammal ocg bördig från Skeppshult, Svinhults socken vid pass ½ fjärdingsväg från Rumskulla sockengräns. Vid denna gräns går och gränsen mellan Småland och Östergötland i den vitt kända Ydretrakten, som utbreder sig på ömse sidor om gränsen. Här ligger på Rumskulla sidan utom Norrhult(från vilken by vi förut hört genom annan sagesman men nu ytterligare skola få höra något) Snararp, Almsåkra, Grönsved samt enskilda ställen eller gårdar såsom Torsmåla, Bockemåla, Stenstugan o.s.v. På Svinhultssidan ligger Skeppshullt, som består av två gårdar jämte några enstaka gårdar ej så långt ifrån Skeppshullt. När ej viss bestämd plats är utsatt åsyftas på hela området.

sid 189

När Leonard Andersson var en liten gosse på cirka åtta år

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

var han en dag satt att se till två yngre syskon , av vilka den den ena låg i vaggan.

Bäst som han var där inne i stugan, fick han på ett ställe se nyckeln till en byrå, som stod i rummet. Nyfikenheten väcktes hos gossen, och han ville gärnase, vad som kunde vara i byrån. Så öppnade han en låda. Där fick han se något underligt. Det var två små skinnpåsar bundna i var sin ända av ett snöre, som var vid pass en meter långt. Var och en av dessa påsar voro ungefär två tum långa och en tum bred. Gossen klippte av snöret på två ställen strax intill vardera påsen, så att dessa blevo fria.

sid 189

Han klippte hål på den ena och fann i den korn till formen liknande grova sand- eller saltkorn. Till färgen voro de glänsande gulaktiga "likt guld."

Just medan gossen stod och betraktade detta, kommer hans moder in. Gossen kastar då innehållet i den öppna påsen u spisen, men själva påsen (som innehållet varit i) kom att kastas i ett hörn i rummet.Den andra påsen hade gossen förut tills vidare gömt i en ficka. Emellertid, när nu modern kom, fick hon höra hur det sprakade i spisen något som orsakats av "påseinnehållet". Hon däger då: " Har du kastat salt i spisen din lymmel ?" Gossen fick sig därvid en"örfil" "så att hanstod på.huvudet." varefter han fick berätta ytterligare om saken. Han talade därvid om allt. Modern sade endast då, att om hans far visste det skedda, så skulle han säkert bli mycket ond. "Gud tröste dig, om jag får

sid 191

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

reda på, vad du gjort." hade modern sagt, men på samma gång lovat, att hon ej skulle för fadern omtala det skedda. Några dagar efteråt gicj pojken tillsammans med en annan pojken ut i skogen och hade med sig den andra påsen. Där öppnades den och man betraktade noga innehållet. Det hela lades sedan under en sten i skogen.

Flera år efteråt kom sagesmannen att tänka på saken. Då frågade han en dag sin mor, vad det kunde betyda med de där påsarna som han funnit i faderns byrålåda. Modern omtalade då, hur det förhöll sig. Fadern hade länge fått gå ogift ända intill trettio år. Han gick därför till en "klok gumma" i Eksjö för att av henne begåvas med bättre tur i giftermålsangelägenheter. Gumman hade tillrett de båda påsarna med snöret och sagt att han skull skulle under kläderna bära detta med snöret hängt kring halsen när han var ute på "frieri". Detta medel skulle då hjälpa honom att få tur med fruntimmer livet igenom.

Och ehuru det verkligen blev gifte av, trodde ej modern på dylikt trolleri. Hon hade fått kunskap därom, genom att hennes man senare omtalat förhållandet.

I Ydretrakten levde för en femtio år eller något mindre tillbaka i tiden en man, som gick under namnet Bränne-Frigge. Han var en mycket anlitad kvacksalvare, som söktes av såväl östgötabor som av många från Kalmar län. När han botade skedde detta

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

vanligtvis genom "läsning", han "läste bort" det och det eller den och den sjukdomen. Särskilt det som genom "skämning" hade åstadskommits, var "Bränne-Frigge" specialist på att återställa. sid 195
Så "återställde" han bössor. som blivit skämda, så att man ej kunde skjuta något villebråd med dem. Som "djurdoktor" använde hansig dock mest av "läsningsmetoden."

Någon i trakten hade en "stut", som blev "trollskjuten." Bäst som stuten en kväll jämte övrig boskap skulle drivas hem från betet "gjorde han ett hopp" och föll så strax ned dock utan att dö, men så illa medtagen att han ej kunde resa på sig. "Bränne-Frigge" tillkallades. Han läste över djuret och "sköt pilar" av trä för att se varest gärningsmannen d.v.s. den som gjort "trollskottet" befunne sig. Pilen gick nämligen ej i annan riktning-enl. vad som sades - än i den, åt vilken gärningsmannen vore. Alltnog stuten blev så pass kry, att han omsider kunde resa sig på benen utan att dock bli fullkomligt återställd. Vad som nämndes vid själva läsningen, vet ej sagesmannen.

Liksom den ovan omtalade drängen i Älhult, Södra Vi kunde stanna hästar, så kunde också Bränne- Frigge detsamma.

Bränne-Frigge fick ett sogligt slut. På sina vandringar, som han då och då företog, träffade han en gång en flicka, som han råkade förälska sig i . Emellertid hade denna flicka också en annan beundrare. När nu den senare såg, att Bränne-Frigge sid 197

Dubblett

ACC. N:R M. 1797

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"slog för henne" och tyckte i viss mån få sin kärlek besvarad, blev han mycket svartsjuk och ville hämnas, ja, till och med röja Bränne-Frigge ur vägen. En gång föreslog Bränne-Frigges rival, att de skulle gå ut och jaga. Detta var också B-F. med på. Emellertid när de kommit ut till skogen kastade rivalen - enligt vad som senare uppdagades bössan över axeln, så att mynningen var riktad motsat däråt, varåt skyttens ögon voro riktade d.v.s. han sköt bakåt, varest Bränne-Frigge befann sig. Dock kulan snuddade blott något litet till ena kinden så att en rispa uppstod. När gärningsmannen såg, att han misslyckats, ville han slå till B-F. med bösskolven. Emellertid lyckades det B-F., att taga bössan från honommen föll därvid omkull. Därvid fick gärningsmannen överhand, alldenstund blod kom i ögonen på BB- F så att han ej kunde se. Så fullbordades mordet och B-F. slutade sina dagar.

Mördaren tog liket och kastade det i en bergsskreva samt övertäckte det med mossa och sten. Ett par månader efteråtkom en annan man vandrande utåt skogen i något visst ärende. När han nu var ej så långt ifrån bemälda bergsskreva kände han en vämjelig likstank. Vid närmare undersökning befanns det vara "Bränne-Frigge's lik, som låg i skrevan. Hittils hade man ej brytt sig om eller fäst sig för att B-F ej synts till på en tid, enär han ju ibland var ute på vandringar. Gärningsmannen blev misstänkt och häktad samt erkände. Han fick sitt straff, som bestod i livstidsfängelse.

sid 200